

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Charakter slovanské společnosti v předchristianizačním období
(6. – 8.století)**

Diana Mašková

Bakalářská práce

2023

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Diana Mašková**

Osobní číslo: **H19415**

Studijní program: **Filologie**

Studijní obor: **Slavistická studia zemí EU - slovinština + Historie**

Název tématu: **Charakter slovanské společnosti v předchristianizačním období
(6.–8. století)**

Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování:

Student/ka na základě pramenů a za pomoci sekundární literatury popíše strukturu slovanské společnosti v před christianizačním období, tj. v 6. - 8. století. Téma bude zpracováno jako synchronní průřez slovanskou společností především ve střední a jihovýchodní Evropě ve sledovaném období a bude se zaměřovat na problematiku "slovanské každodennosti" - obydlí, sídla, vojenské postupy, společenské zvyklosti a drobnou materiální kulturu.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam doporučené literatury:

Prameny:

BARTOŇKOVÁ, Dagmar, ed. Magnae Moraviae fontes historici = Prameny k dějinám Velké Moravy. Vol. 1, Annales et chronicae. Praeae: Stát. pedagogické nakl., 1966. 388 s.
BARTOŇKOVÁ, Dagmar, ed. Magnae Moraviae fontes historici = Prameny k dějinám Velké Moravy. Vol. 3, Diplomata. Epistolae. Textus historici varii. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1969. 471 s.
DYNDÁ, Jiří. Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech. Vydání první. V Praze: Scriptorium, 2017. 365 stran.
LITAVRIN, Gennadij Grigor'jevič, ed. et al. Svod drevnejšich pis'mennyh izvestij o slavjanach = Corpus testimoniorum vetustissimorum ad historiam slavicum pertinentium. Moskva: Vostočnaja literatura, 1994-1995. 2 sv.
PAULINY, Ján. Arabské správy o Slovanoch: (9.-12.storočie). 1. vyd. Bratislava: Veda, 1999. 214 s.

Literatura:

Archeologia o początkach Słowian: materiały z konferencji, Kraków, 19-21 listopada 2001 = Archäologie über die Anfänge der Slawen. Kraków: Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2005. 688 s.
BARFORD, P.M. The Early Slavs: culture and society in early medieval eastern Europe. 1st ed. London: The British Museum Press, 2001. 416 s.
BERANOVÁ, Magdalena a LUTOVSKÝ, Michal. Slované v Čechách: archeologie 6.-12. století. 1. vyd. Praha: Libri, 2009. 475 s.
CURTA, Florin. The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 463 s.
HOMZA, Martin. Stredná Európa na začiatku stredoveku / I. V Bratislave: Univerzita Komenského v Bratislave, 2014. 313 stran.
LABUDA, Gerard. Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachodniej = Fragments of the History of Western Slavs. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2002. 965 s.
LUTOVSKÝ, Michal. Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. 431 s.
LUTOVSKÝ, Michal a PROFANTOVÁ, Naďa. Sámova říše. Vyd. 1. Praha: Academia, 1995. 89 s.
URBAŇCZYK, Przemysław, ed. "Neslované" o počátcích Slovanů. České vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011. 137 s.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Mgr. Michal Téra, Ph.D.**
Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **15. června 2023**

Doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Práci s názvem Charakter slovanské společnosti v před předchristianizačním období (6.—8.st.) jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 15. 06. 2023

Diana Mašková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doc. Mgr. Michalu Térovi, Ph.D., vedoucí mé bakalářské práce, za podporu, důvěru, trpělivost a čas, který mi v průběhu psaní věnoval. Za cenné informace a rady, které mi poskytl. Také Mgr. Pavlu Horákovi Ph.D., za doporučení odborných knih a pramenů.

ANOTACE

Cílem vypracování této práce bylo popsat každodenní život obyčejného Slovana během období slovanské expanze a následně jejich usazování v zabraných územích. Tato období přinesla setkání a interakce se skupinami jako jsou Avari, Byzantinci a Arabové. Práce se soustředí na schopnost Slovanů úspěšně reagovat na vnější vlivy ostatních národů. Popisuje jejich schopnost přizpůsobit se novým podmínkám a přijmout prvky z cizích kultur. Díky těmto vnějším vlivům byli například schopni vytvořit první kmenový svaz, který jim umožnil posílit jejich jednotu a zlepšit jejich schopnosti v boji i ve společenském uspořádání. Pomocí archeologickým nálezům dokážeme vhlédnout, jakým způsobem Slované využívali svá území. Ať to bylo pro obydlí, chov dobytka, sázení plodin, výstavbu hradišť nebo rituálních míst.

KLÍČOVÁ SLOVA

Slované, každodennost, raný středověk, archeologické nálezy, Prokopios, pohanství

TITLE

The character of Slavic society in the pre-Christian period (6th – 8th century)

ANNOTATION

The aim in this work was to describe how everyday life of an ordinary Slav looked like during period of Slavic expansion and their subsequent settlement in the occupied territories. These periods brought encounters and interactions with groups such as the Avars, Byzantines and Arabs. The thesis focuses on the ability of the Slavs to successfully respond to external influences of other peoples. It describes their ability to adapt to new conditions and to adopt elements from foreign cultures. Thanks to these external influences, for example, they were able to form the first tribal union, which allowed them to strengthen their unity and to improve their abilities in combat and social organization. With help of archaeological finds, we can gain insight into how the Slavs used their territories. Whether it was for housing, cattle breeding, planting crops, building forts or ritual sites.

KEYWORDS

Slavs, everyday life, early Middle Ages, archaeological findings, Prokopios, paganism

Obsah

ÚVOD	1
1. VÁLEČNICTVÍ.....	3
1. 1 Expanze na jih	3
1. 2 Byzantští historikové o Slovanech	6
1. 3 Samova říše.....	7
1. 4 Arabské zprávy o Slovanech	9
2. OBYDLÍ	11
2. 1 Města, sídliště, hradiště	12
2. 2 Pohřebiště.....	15
2. 2. 1 Mohyly	16
2. 2. 2 Ukládání těl při podezření o vampyrismu.....	19
3. HOSPODÁŘSTVÍ	20
3. 1 Zemědělství	20
3. 1. 1 Obdělávání půdy	21
3. 1. 2 Pěstování plodin	21
3. 1. 3 Skladování.....	23
3. 2 Chov dobytka	23
3. 3 Lov a rybolov.....	24
3.4 Včelařství	25
3. 5 Strava	25
3. 5. 1 Výroba mouky.....	25
3. 6 Nápoje	26
4. UMĚLECKÉ ŘEMESLO.....	27
4. 1 Keramika.....	27
4. 2 Šperky	28
4. 3 Kovářství	28
4. 4 Kožené výrobky.....	29
5. VÍRA	30
5. 1 Teorie o vzniku slovanského náboženství	31
5. 2 Slovanský panteon.....	32
5. 2. 1. <i>Nejvyšší božstva</i>	33
Perun	33
5. 3 Obětiště	37
5. 4 Modly a oběti.....	38
ZÁVĚR	40

SUMMARY	42
POUŽITÁ LITERATURA.....	44

ÚVOD

Mylné a romantizující představy o pohanském světě a kultuře se vyskytují velmi hojně a často. V 21. století se tento trend začíná popularizovat a také romantizovat pod fantazijními představami jako například v knižní předloze *Zaklínač* od Andrzeje Sapkowského — kde se příběh odehrává ve středověkém Polsku se slovanskými folklórními prvky a mytologií. Další příklady tohoto jevu jsou i kulturní akce založené na pohanských tradicích viz Slovanský kruh, kde lidé pravidelně oslavují pohanské svátky (Žně, Dušičky, Kračun, Provoda, Hromnice apod.). Tato idealizovaná představa pohanství, která byla vytvořena ještě v období romantismu, tak nadále přetrvává dodnes v představách lidí jako reálný obraz verze pohanské i slovanské kultury.¹

V bakalářské práci se zabývám problematikou každodennosti Slovanů v předchristianizačním období. Mým záměrem je přesněji charakterizovat tuto dobu a popsat kulturu z historického hlediska na základě pramenů a sekundární literatury. V rámci mé bakalářské práce se zabývám výzkumem života Slovanů v předchristianizačním období. Cílem práce je prostřednictvím dostupných pramenů a literárních zdrojů podat komplexní obraz o jejich každodennosti, včetně otázek týkajících se jejich obydlí, sídel, společenských zvyklostí, hospodářství, náboženství a vojenských postupů. Nezaměřuji se přímo na porovnávání současných představ o pohanství s původním pohanstvím Slovanů v 6. – 8. století, ale mířím spíše k přesné charakterizaci této doby a popisu kultury z historického hlediska.

Můj zájem o toto téma vyvstal ze studia slovinského jazyka, který je již třetím slovanským jazykem, který ovládám. Tento jazykový zájem mě přivedl k myšlence zaměřit svou bakalářskou práci na téma Slované. Postupně se zaměření práce posunulo směrem k problematice každodenního života Slovanů v předchristianizačním období. Motivoval mě i fakt, že toto téma nebylo pro mě dostatečně známo a mé potřeby znát informace o této problematice více přesahovaly běžně dostupné zromantizované představy. Tímto rozhodnutím jsem si předsevzala hlouběji probádat historické a archeologické prameny a literaturu související s tématem mé práce. Chtěla jsem se zaměřit na faktické informace a vyhnout se

---

¹ HORÁK, Pavel. The Image of Paganism in the British Romanticism. In: *Pomegranate. The International Journal of Pagan Studies*, 2017, 19 (2). ISSN 1743-1735, s. 141-165.

zkresleným a spekulativním výkladům, které často provází toto téma. Důležitým cílem mé práce je přinést objektivní a kvalitativní poznatky, které přispějí k lepšímu porozumění každodenního života Slovanů v tomto historickém období.

Historická základna práce je založena na překladech byzantských, latinských a slovanských, příp. zlomkovitě arabských pramenných textů a rovněž na sekundární literatuře obsahující odborné knihy a články v českém, ruském, anglickém a polském jazyce.

V bakalářské práci se často odkazují na důležitý pramen, a to knihu *Válka s Góty*. Tento pramen je dílem byzantského historika Prokopia a popisuje události, které se odehrály v období vlády císaře Justiniána I. Tento pramen má značnou hodnotu pro mou práci, neboť poskytuje nejen popis událostí, ale také náhled na politickou situaci, mocenské boje a společenské kontexty té doby.

Při mé práci mi velmi pomohly knihy od Michala Lutovského a Magdalény Beranové, které se zaměřují na archeologii v Čechách. Jedna z těchto knih, nazvaná *Slované v Čechách: archeologie 6. – 12. století*, je výsledkem spolupráce obou autorů. Tato kniha se stala důležitým průvodcem a dokázala jsem lépe porozumět a interpretovat archeologické objevy. Následující kniha od M. Lutovského se věnuje detailnímu popisu archeologických nálezů. Tento zdroj poskytuje přímé a podrobné popisy jednotlivých archeologických artefaktů a objektů, které byly objeveny při archeologických výzkumech, a tak přispívá k lepšímu pochopení jejich funkce a významu. Z této knihy jsem čerpala popisy různých druhů nálezů, včetně keramiky, nástrojů, zbraní, šperků, staveb a dalších předmětů, které mají historický a kulturní význam.

Magdaléna Beranová a Eduard Mühle poskytují ve svých pracích podrobný pohled na rozvoj Slovanů v oblasti zemědělství, válečnictví, obydlí, uměleckého řemesla, řemeslného průmyslu a obchodu. Popisují ekonomické aktivity Slovanů a jejich vztah k přírodě a prostředí, což pomáhá lepšímu pochopení jejich způsobu života a obživy.

Všechny uvedené knihy mi poskytly cennou orientaci v tomto specifickém historickém období a v prostředí, ve kterém se Slované pohybovali. Dokázaly mi lépe objasnit, jakými způsoby Slované překonávali výzvy, usazovali se na nových územích a navazovali vztahy s jinými národy.

1. VÁLEČNICTVÍ

Slované byli etnickou skupinou, která osídlila velkou část střední a východní Evropy v průběhu raného a vrcholného středověku. Byli především rolníky a pastevci, kteří se vydávali na válečné výpravy jen v případě nutnosti. Obvykle se jednalo o obranu svého území před vpádem jiných kmenů nebo útoky na sousední kmeny, aby získali nová území a zdroje. Slovanští válečníci byli dobře vyzbrojeni a měli širokou paletu zbraní, včetně mečů, seker, kopí a luků. Nicméně tyto zbraně se především využívaly až v 9. století a v období po něm. V průběhu 8. století se převážně bojovalo sekerami, které byly lehčí a měly vyšší metalurgickou kvalitu. Tyto sekery sloužili jako válečné nástroje, ale byly také využívány pro pracovní účely v případě potřeby. Na druhou stranu, v případě nouze či pro konkrétní pracovní úkoly se používaly těžší sekyry, které byly méně náročné z hlediska metalurgie. Tato rozmanitost zbraní umožňovala přizpůsobení se různým situacím a potřebám boje i každodenní práce.² Zároveň se vyznačovali taktickou obratností, byli schopni využít terénu a zorganizovat rychlou a účinnou obranu nebo útok. Slované se také často spojovali do větších skupin, například když bojovali proti Frankům nebo Avarům. V takových případech se vyznačovali koordinovanou taktikou a silnými společenskými vazbami, které umožnily úspěšné operace na větší úrovni. Bojovali především pro obranu svých území a zdrojů, ale také pro získání nových území a vlivu.

1. 1 Expanze na jih

V pramenech se můžeme dočíst, jakým způsobem Slované obsazovali území dnešního Balkánu. Archeologické nálezy či místopisné názvy umožňují rekonstruovat přistěhovalectví slovanských osadníků.³ Ovšem i prostřednictvím písemných pramenů, které nám poskytly byzantští historici jako například Prokopios z Kaisareie, Jordanés nebo Theofylaktos Simokattés, se můžeme dozvědět, že pojem „Slované“ nebyl dříve všeobecně používáný, neboť vedle termínu *Sklaveni* se objevuje i název *Antové*. Sklaveni byli skupinou, která

---

² LUTOVSKÝ, Michal. *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. 431 s. ISBN 80-7277-054-3, s. 163.

³ KODER Johannes. On the Slavic Immigration in the Byzantine Balkans. In: Preiser-Kapeller, Johannes, et al. *Migration Histories of the Medieval Afroeurasian Transition Zone: Aspects of Mobility between Africa, Asia and Europe, 300-1500 C.E.* Brill, 2020. ISBN 978-90-04-42561-3, s. 81–100.

obývala území od města Noviedunum a Murského jezera k Dněstru a na sever až k Visle. Naopak Antové byli známými bojovníky v sousedství Avarů a sídlili na území v zákrutu Pontského moře, které se rozkládalo od Dněstru k Dněpru, řekám vzdáleným od sebe mnoho dní cesty a není vyloučeno, že byli íránského původu.

„Ačkoliv jsou nyní jména Venethů různá podle míst a jednotlivých kmenů, přesto jsou převážně nazýváni Sklaveni a Antové. Území Sklavenů z ačíná od města Noviodunum a od Mursijského jezera a táhne se až k Dněstru; na severu pak až k Visle. Místo měst mají tyto kmeny k bydlení bažiny a lesy. Antové, kteří jsou z Venethů nejstatečnější, sídlí v místech od ohybu Černého moře, mezi Dněstrem a Dněprem; tyto dvě řeky jsou od sebe odděleny vzdáleností mnoha denních pochodů.“⁴

Ze zmíněných oblastí osídlení Sklaveni a Antové útočili na Byzanc.⁵ Navzdory tvrzení historiků nám písemné ani archeologické materiály neumožňují určit hranice oblastí, které tyto dvě skupiny obývají. Jméno Sklaveni přetrvávalo, zatímco jméno Antové se postupně vytrácelo. Spisovatelé chápali Anty a Sklaveny jako rovnocenné. Prokopios dokonce v jedné své práci zmínil, že původně Sklaveni a Antové sdíleli jméno Spori.⁶

„Dokonce i pojmenování Slovanů a Antů bylo v minulosti totožné. Opravdu jedni i druzí se nazývali kdysi Sporové, možná proto, že bydlí rozptýleně ve stanech – sporadicky.“⁷

V momentě, kdy Slované přestali být pro společnost tzn. neznámými Venedy nebo Venety, jak je tehdy tímto pojmem charakterizoval Jordanés v 6. století a před ním již Plinius Starší, Tacitus a Ptolemaios⁸, s neznámým jazykem, ale národ, který pustošil a odváděl místní obyvatele do otroctví, začali být pro tehdejší historiky zajímaví a začali tak o nich podrobněji informovat. Slované, kteří se usadili na území dnešního Rumunska, Bulharska a bývalé Jugoslávie, museli nejdříve tyto oblasti obsadit pomocí útočných nájezdů z druhé strany

---

⁴ JORDANES. *Gótské dějiny/Římské dějiny*. Přeložil Stanislav Doležal. Praha: Argo, 2012. 330 s. ISBN 978-80-257-0744-9, s. 44.

⁵ MÜHLE, Eduard. *Slované ve středověku: mezi ideou a skutečností*. Překlad Aleš Valenta. Vydání první. Praha: Argo, 2023. 567 stran. ISBN 978-80-257-3939-6, s. 45.

⁶ BARFORD, P. M. *The Early Slavs: culture and society in early medieval eastern Europe*. 1st ed. London: The British Museum Press, 2001. 416 s. ISBN 0-7141-2804-X, s. 50.

⁷ PROKOPIOS Z KAISAREIE, *Válka s Góty*, přeložil Pavel Beneš, Praha 1985, s. 212.

⁸ MÜHLE, *Slované ve středověku*, cit. d., s. 44.

Dunaje, odkud útočili na tehdejší Thrákii a Ilýrii. Při svých dobovatelských výpravách však byli v oblasti dnešního Maďarska konfrontováni s neslovanskými Avary a následně Maďary.⁹

První kontakt Slovanů s Byzantskou říší proběhl nejpozději v polovině 6. století za vlády byzantského císaře Justiniána I. (527–565), ale významnější migrace nastala až po jeho smrti. Byzantská území měly tehdy jasné hranice, a to podél pobřeží Jaderského, Jónského, Egejského a Černého moře. Na severu byla hranice v údolí řeky Sávy a Dunaje. Podél dunajské hranice kolem sedmdesátých let 6. století začaly na Balkán postupovat skupiny „jižních“ Slovanů.¹⁰ Malé, ale přitom časté slovanské výpady za hranice začaly čím dál častěji varovat Byzantce o závažnějším nebezpečí, než se mohlo na první pohled zdát. Antové již v té době vytvořili větší kmenový svaz. V knize *Strategikon* popisuje císař Maurikios slovanskou válečnou taktiku a možnosti proti ní, které spočívaly v navazování vztahů s některými „králi Sklavenů“ sídlících u byzantských hranic, jejichž cílem bylo, aby se všichni vůdci nesjednotili a nevzepřeli se říši. Avaři spolu s nomádskými Kutrigury se po roce 560 usídlili v Panonské nížině a nárokovali si zde nadvládu nad okolními skupinami převážně slovanských kmenů.¹¹ Někteří se snažili uprchnout před nájezdníky, ale někteří zůstali a bojovali s nimi po boku. O tom se můžeme dočíst v díle byzantského historika Theophylakta Simokatty, jenž se zmiňuje o Sklavenech v roce 585, kteří zřejmě na avarský rozkaz vtrhli do jihovýchodní Thrákie a dostali se tak až před Konstantinopol.¹² Nikdo si není ale jistý tím, jestli doopravdy Sklaveni dostali avarský rozkaz nebo si šli už vlastní cestou, protože údajně roku 584 dostali Sklaveni od Avarů svobodu, a podle syrského historika Jana z Efezu dosáhli Řecka, Soluně a Thrákie.¹³ Následně po vyplenění těchto zemí Slovany, byl Maurikiem poslán velitel římského vojska Komentiolus do Thrákie, aby zde zaútočil na slovanská vojska, kde byl jejich hlavní velitel Ardagast. Komentiolus nešetřil žádného z nich, ani skupinky Slovanů, kteří si volně hledali potravu. Dle Theofylaktových slov byly tyto skupiny poraženy v bitvě u Erginias.

---

⁹ BERANOVÁ, Magdalena. *Slované*. Praha: Nakladatelství Libri, 2000². 311 s. ISBN 80-7277-022-5, s. 8-9.

¹⁰ KODER, *On the Slavic Immigration...*, cit. d., s. 82–83.

¹¹ MÜHLE, *Slované ve středověku*, cit. d., s. 102; BARFORD, *The early Slavs...*, cit. d., s. 50; CURTA, Florin. *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 463 s. ISBN 0521-80202-4, s. 90-91.

¹² KOTŁOWSKA, Anna, RÓŻYCKI, Łukasz. The image of Slavs in the work of Theophylact Simocatta. In: *Slovani, naša dedičina/Our Heritage: The Slavs*, Vestník XXVII (2018). ISBN 978-991-6990-36-3, s. 16–27.

¹³ CURTA, *The Making of the Slavs...*, cit. d., s. 95-96.

„Když se náhle objevil mezi Sklaveny, podnikl prudký útok a mnoha barbarům přivodil náhlou smrt.“¹⁴

Jakmile se Komentiolus vracel z výpravy, narazil na hlavní vojsko slovanského vůdce Ardagasta nedaleko Adrianopole (dnešní Edirne). Ti se pouze vraceli se svou kořistí zpátky na své území. To se jim ale nepoštěstilo a byli zahnáni římským vojskem, dokonce samotný slovanský velitel uprchl a zanechal svou kořist i zajatce.¹⁵

1. 2 Byzantští historikové o Slovanech

Prokopios ve svých pracích uvádí časté nájezdy Antů, Sklavenů ale i Hunů na Římany, které byly ve většině případů neúspěšné, od doby, co Justinián I. nastoupil na trůn. V *Knihách o válkách* uvádí, že do roku 530 nájezdy Slovanů zesílily v početnosti i ve velikosti. A tím, že Justinián měl za cíl obnovit Západořímskou říši, tak i přes svou početnou armádu, opomněl dostatečně obsadit severní část říše vojsky a zabránit v ofenzivě výše uvedeným skupinám. V jeho dalším díle *Skryté dějiny* se vyskytuje kritika tehdejšího císaře Justiniána I. za zanedbání ochrany říše. Mimo jiné ale Prokopios idylicky charakterizoval Sklaveny jako demokratickou skupinu, která

„*má sice primitivní příslušníky, ale nejsou v žádném případě zlí lidé a jejichž válečníci jsou jen vždy lehce ozbrojeni a táhnou do boje polonazí.*“¹⁶

Velmi zajímavý výrok uvádí i byzantský historik pocházející z Egypta Theophylaktos Simokates, který ve své práci *Historiae* popisuje balkánská vojenská tažení císaře Maurikia mezi lety 582 a 602, kde popsal jejich zajatce:

„*mužů z kmene Sklavenoi (...) kteří u sebe neměli žádné železo ani zbraně. Nesli jen kytaru, jinak nic.*“¹⁷

---

¹⁴ THEOFYLAKTOS SIMOKATTÉS. *Na přelomu věků*. Překlad Václav Bahník. Praha: Odeon, 1986. 271 s.

¹⁵ KOTŁOWSKA, RÓŽICKÝ, *The image of Slavs in the work of Theophylact Simocatta...*, cit. d., s. 16–27.

¹⁶ ЛИТВАРИН Г. Г. et al. (eds.). *Свод древнейших письменных известий о славянах. Corpus testimoniorum vetustissimorum ad historiam slavicum pertinentium. Москва: Восточная литература, 1994-1995, s. 17; MÜHLE, *Slované ve středověku*, cit. d., s. 47.*

¹⁷ Tamtéž.

Vedle Theophylaktova díla je zde i *Strategikon*, kterou údajně dle článku od A. Kotłowské a Ľ. Róžického, napsal velitel římské armády byzantského císaře Maurikia, kdežto v práci M. Téry *Etnogeneze Slovanů: staré a nové otázky a spory* je informace, že ji napsal sám Maurikios. Dílo je rozdělené na dvanáct částí/knih. V těchto knihách se věnuje autor různým metodám vedení války v sousedních říších. Je příručkou vojenských dovedností a znalostí. V XI. knize nalezneme rozsáhlý popis Slovanů, který značně přesahuje vojenské aspekty, ale dá se zneužít i pro plánování strategie proti nim. Slovanští bojovníci využívali všech možných prostředků, aby mohli mít převahu nad silnějším rivalem. Například hojně využívali svou schopnost zdolávat vodní toky, jež byla zásadní pro boj na Balkáně, kde je velmi hustá síť vodních toků.¹⁸ Slované uměli dokonale zarazit protivníka, pokud se ponořili do vody a lehli si na záda a dýchali skrz duté stéblo, které měli v ústech a druhý konec vyčnival na hladině. Využívali hlavně přírodu, aby mohli zaskočit svého protivníka. Když například měli sídlo poblíž lesů a nepřítel se pokoušel zaútočit, Slované se mohli rychle ukrýt v listnatých lesích — přesněji v listí, které popadalo na zem, a mohli se tak ukrýt a nedat o sobě vědět anebo zahájit protiútok překvapením z listí.¹⁹ Neznámý autor *Strategikonu* ve své práci nepochybně obdivoval Slovany, jejich houževnatost a způsob života, stejně tak i Prokopios:

„Žijí v blízkosti neprostupných lesů, řek, jezer a bažin; tváří v tvář potenciálnímu nebezpečí opouštějí svá sídla různými směry. Žijí jako bandité a s potěšením útočí na své nepřátele v hustých lesích, úzkých průsmycích a strmých svazích. Používají mnoho rozmanitých metod, ve dne i v noci připravují léčky, náhlé útoky a rychlé nájezdy. Jejich zkušenosti s překračováním řek předčí všechny ostatní národy, vynikají také v tom, že ve vodě tráví delší dobu.“²⁰

1. 3 Samova říše

Se Samovou říší se setkáváme pouze v textech Fredegarovi kroniky, jenž má nejstarší zprávy o slovanském kmenovém svazu, v jehož čele stál vládce Samo. Kronika především

---

¹⁸ KOTŁOWSKA, RÓŽICKÝ, *The image of Slavs in the work of Theophylact Simocatta...*, cit. d., s. 16–27.

¹⁹ BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., s. 11

²⁰ (Pseudo)Maurikios, *Strategikon*, cit. podle *Свод...*, cit. d., s. 368.

vypráví zajímavý příběh o samotném kupci Samovi, jak obyčejný franský kupec přišel ke svému královskému postu a jak následně nakládal se svým královstvím a slovanským lidem.

Není tajemstvím, že slovanské obyvatelstvo, které je v západních pramenech označováno za Venedy, bylo ve střední Evropě pod nadvládou Avarů zvaných v pramenech nepřesně Hunové. Avari si nárokovali skoro vše, co jim mohl slovanský lid nabídnout, své ženy a dcery pro plození jejich potomstva, své silné bojovníky, které posílali do prvních linií, a daní, které jim platili jako poplatek. Venedové snášeli tuto křivdu několik let, než se samotní potomci Avarů, kteří se narodili slovanským matkám, nevzepřeli a nevyhlásili odboj.

„Hunové u Slovanů každoročně přezimovali a do lože si brali jejich ženy i dcery. Vedle dalších příkoří jim Slované rovněž museli platit tribut. Synové, které Hunům porodily ženy venedů, tento útlak a špatnost už dál nechtěli snášet, odmítali hunské panování a, jak jsem se již zmínil výše, začali se bouřit. Když venedští bojovníci vyrazili do boje proti Hunům, tu se k nim i se svou družinou přidal kupec Sámó...“²¹

Samo jako kupec zřejmě obchodoval se zbraněmi a podle jiných zdrojů i s otroky, dokonce můžeme najít v odborné literatuře názor, že v slovanské oblasti působil jako královský vyslanec merovejské říše. Během vzpoury, přibližně kolem roku 626, se Samo připojil ke Slovanům. Těžko říci, jestli si udělal mezi Venedy bližší vztahy než pouze obchodní nebo pocítil nespravedlnost ze strany Avarů a měl morální nutkání se tomu postavit. Tuto informaci Fredegarova kronika postrádá, ale důležitější informace je pro nás, že při svém pobytu u Venedů přispěl svou hmotnou pomocí a také projevil své vůdcovské schopnosti. Díky zbraním a dobré strategii, které Samo poskytoval, Avari dlouho nemohli odolávat takové přesile. Venedům taková pomoc nebyla lhostejná, a tak se díky ní stal kupec Samo „králem“ (*rex*), a tím se zrodilo Samovo království, kde vládl 35 let a zplodil 22 synů a 15 dcer. Samo však nadále po vítězství nad Avary měl vztah k Franské říši, ať jako k sousední říši, ze které pocházel, nebo jako k oblasti, kde měl obchodní styky. Takový vztah si zřejmě udržoval i vůči langobardskému králi i avarskému chánovi. Tyto dobré až přátelské vztahy mezi Venedy a Franky neměly bohužel dlouhého trvání, jelikož došlo k oloupení a zavraždění jednoho franského kupce na slovanském území, které vyvolalo u franského krále Dagoberta znepokojení a vyslal svého vyslance Sicharia, aby Samo odčinil tento přestupek a vrátil

---

²¹ *Fredegarovy kroniky. Čtvrtá kniha a Pokračování.* Přeložila Magdalena Moravová. Praha: Argo, 2020. 150 s. ISBN 978-80-257-3141-3, s. 49.

majetek, které Frankům přísluší. Bohužel jednání nedopadlo podle představ Dagoberta, a tak roku 631 či 632, vypukla válka. Válka byla ze začátku nejistá, jelikož Frankové vítězili, ale to se časem změnilo, když je Slované porazili u hradiště Vogastisburk (*castrum Wogastisburc*). Tím ale válka nepřestala a Slované nadále konali výpady do Durynska.

„Austrasijští obklíčili pevnost Wogastisburg, kde se opevnila většina nejsveřepějších Slovanů, a ve tři dny trvající bitvě jich byla spousta porubána a zbytek zahánán na útěk. Austrasijští se tedy obrátili k domovu a při tom útěku nechali na místě všechny stany a výzbroj. Poté Venedi mnohokrát vpadli do Durynska a dalších krajů franské říše a zpusťovali je.“²²

Další informace o Samovi a jeho říši nemáme, ale víme, že po jeho smrti (přibližně roku 660) se tento „první slovanský útvar“ rozpadl.²³

1. 4 Arabské zprávy o Slovanech

Bojové umění Slovanů bylo známo i na Blízkém Východě, kde si ho všimli arabští autoři, a to díky přesídlení Slovanů Byzantinci v 8. století na byzantsko-arabské hranice. Po byzantsko-arabských vojenských srážkách v Malé Asii došlo k tomuto k přesídlení do syrské oblasti Apamea, kdy slovanští vojáci přešli k arabským vítězům.²⁴ V Garkáviho spisu se můžeme dozvědět, že balkánští Slované se znali s Araby od doby, kdy *Burdžané* – tedy poddaní Byzancie přešli k Arabům a usídlili se mezi nimi. Tito noví obyvatelé se účastnili ve vnitřních válkách chalífátu v padesátých letech 8. století.²⁵

Slovanští otroci na Blízkém Východě se nazývali *as-saqaliba* a plnili funkce jako stráž chalífů (umájšovských, abbásovských a fátimovských), ale také jako vojáci-otroci (slave soldiers). Ačkoliv se tento název začal používat až na začátku 9. století, tak se můžeme

---

²² Tamtéž, s. 61.

²³ BERANOVÁ, Slované..., cit. d., s. 42; HUSA, Václav, ed. et al. *Naše národní minulost v dokumentech: chrestomatie k dějinám Československa. 1. díl, (Do zrušení nevolnictví)*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. 563 s., s. 10-12; MÜHLE, *Slované ve středověku*, cit. d., s. 104; BARTOŇKOVÁ, Dagmar, ed. *Magnae Moraviae fontes historici = Prameny k dějinám Velké Moravy. Vol. 1, Annales et chronicae*. Pragae: Stát. pedagogické nakl., 1966. 388 s., s. 15-23.

²⁴ MÜHLE, *Slované ve středověku*, cit. d., s. 64.

²⁵ ГАРКАВИ, А. Я. *Сказания мусульманских писателей о Славянах и Русских : (с половины VII в. до конца X в. по Р. X.)*. Собр., пер. и объясн. А. Я. Гаркави. Санкт Петербург 1870. 308 с., s. 11.

dohadovat, že se tak dělo i dříve.²⁶ Básník al-Akhtal (640–708) se ve své práci zmínil o *Saqáliba*, jakožto o světlovlasé skupině se světlou kůží. Nešlo identifikovat, o jaký lid se jednalo, je možné, že tento termín byl používán jako označení bílého otroka neboli žoldnéře ze střední nebo východní Evropy. Literát al-Džáhiz (776–869) nedokázal rozlišit *Saqáliba* na Slovany a neslovansky mluvící obyvatelstvo, které žilo ve střední Evropě, a zastával názor, že se termín vztahuje na všechny bělochy pocházející ze střední Evropy.²⁷ Ibn Hauqual zaznamenal zprávu o původu slovanských nevolníků v Galicii, a dle jeho zpráv se sem dostali prostřednictvím dánských kupců, kteří je kupovali nebo unášeli na jihu Baltského moře a prodávali je na trzích. Podle Ibn Chordadbeha byl v arabské zemi slovanský nevolník (*saqlab*), který dokonce dosáhl vysokého postavení vezíra (ar. *hádžib*) na dvoře ummájovského chalífy Marvána II. (744–750). V al-Andalusu, jihozápadní Africe a na Sicílii hráli slovanští nevolníci důležitou úlohu ve vojenství, správě a kulturním životě. Za vlády ummájovského chalífy Abd al-Rahmana I. (756–788) počet Slovanů sloužících chalífátu značně vzrostl.²⁸ Z pozdějších spisů se dozvídáme, že *Saqáliba* byli součástí obranných sil pro ochranu chalífského paláce.²⁹

---

²⁶ JANKOWIAK, Marek, What Does the Slave Trade in the Saqaliba Tell Us about Early Islamic Slavery? In: *International Journal of Middle East Studies*, 2017, 49 (1). ISSN: 0020-7438, s. 169-172.

²⁷ MÜHLE, *Slované ve středověku*, cit. d., s. 64-65; PAULINY, Jan, *Arabské správy o Slovanoch (9. – 12. storočie)*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1999, ISBN 80-224-0593-0, s. 35.

²⁸ LEWICKI, Tadeusz, Osadnictwo słowiańskie w krajach muzułmańskich. In: *Przegląd Historyczny*, 1952, 43/3-4. s. 486-488.

²⁹ MÜHLE, *Slované ve středověku*, cit. d., s. 67

2. OBYDLÍ

Obydlí se v rozmezí 6. – 8. století postupně rozvíjelo. Lišilo se podle regionu, kdy v oblasti kvalitních nebo písčítých (od horní Dviny až po východní Holštýnsko) se domy zapouštělo do země a toto prohloubení zajišťovalo ochranu před zimním chladem a v létě před horkem. Kdežto na území s podmáčenou půdou (od Dněpru až po střední Labe) toto zapuštění do země nedávalo smysl kvůli bažinaté půdě. Archeologové se při svých pracích nejvíce zaměřují na půdorys, který jim napoví, zda se jedná o slovanský typ domu či nikoli. Existuje několik typů domů, které můžeme pojमत jako slovanský:

1. Čtvercový půdorys se zahloubením a s rohovým ohništěm
2. Obdélníkový, oválný, a kulatý se zahloubením
3. Kúlová konstrukce bez zahloubení

První dva zmíněné typy domů jsou především roubeného typu, kde se kmeny stromů pokládaly na sebe bez žádných těsnících materiálů mezi nimi. U třetí konstrukce zvané kúlové ale také jako primitivní, se mezi opracovanými kúly, které se zapouštěly do kúlových jamek pro jejich větší odolnost, používala výztuž, mazanice nebo trámký. Výhodou této konstrukce je, že se dají zakládat na problémové půdě, která má vysokou hladinu vody, a to se týká i zamrzlé půdy. Z toho vyplývá, že nejvíce se takový typ vyskytoval na severnějších oblastech.

V každém slovanském příbytku nesměla chybět pec. Archeologové ji považují za etnický symbol, který ke Slovanům patří. Nejčastěji pec byla vyrobena z jílu nebo kamenů seskládaných do tvaru kruhu, které měly kamennou nebo hliněnou kopuli. Nebyly též výjimkou otevřená ohniště. Vyskytovala se nejčastěji v rohu domu nebo byla též zabudována uprostřed stěny. Fundament tvořil písek nebo udusaný jíl, eventuálně uleželé pletivo nebo dřevěná prkna.³⁰

---

³⁰ BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., s. 180-189; MÜHLE, *Slované ve středověku*, cit. d., s. 85-88; VINAŘ, Jan, *Konstrukční principy hrázděných staveb*. Dostupné na <https://stavba.tzb-info.cz/drevostavby/16100-konstrukcni-principy-hrazdenych-staveb-1-cast>; LUTOVSKÝ, Michal. *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. 431 s. ISBN 80-7277-054-3, s. 36-42.

2. 1 Města, sídliště, hradiště

V oblastech, ve kterých se nacházela hradiště jako správní a obranná centra, byla podle archeologů nejvíce osídlována místa poblíž stojatých a tekoucích vod, často u potoků, které ústily do větších řek. Podle Przemysława Urbańczyka v knize *Neslované“ a počátcích Slovanů* se za pravlast Slovanů považovaly bažiny podél řeky Pripjať v kraji Polesí, a tak se Slované stali „syny a výtvoři močálů“.³¹ Ne všechna sídla byla vybudována jako např. Březno, Brno – Medlánky, Brno – Starý Lískovec, Břeclav – Líbivá, Břeclav – Pohansko, Opole, Pskov, Starogard Vagrijský, Dubrovník a Lublin kde se na dobytém území Slované usadili a vystavěli si svá hradiště. Oproti tomu například sídliště jako Bratislava-Petržalka, Kyjev, Kotor, Niš a Lublaň byla již založená města, která Slované obsadili. Z názvu některých vyjmenovaných měst si můžeme povšimnout, že se dochovala dodnes.³²

Lokalitě, ve které se nacházeli Slované a stavěli si své osady, můžeme určit dataci podle určitému typu keramiky, konstrukci domu a stylu pohřbívání, a tak trasovat i jejich migraci. Podle Joachima Herrmanna se do Čech a Moravy přesídlili Slované patřící ke kultuře Praha-Korčak, kteří si stavěli zemnice pravoúhlého tvaru, používali urnové hroby a nádoby štíhlého tvaru bez zdobení měli odkazovat na jejich podunajský původ. Další skupinou byla kultura Sukow-Dziedzice. Obývala dnešní severní Německo (severně od Sprévy a Havoly) a přišla z východu přes dolní Odru. Stavěla povrchové domy, své nádoby měla také nezdobené, ale od skupiny Praha-Korčak se lišila svou šíří a pohřbívala v žárových hrobech bez uren. Po několika dekádách po těchto dvou skupinách, přicházejí do oblasti mezi řekou Odrou a Sálou tři skupiny Feldberg-Golancz, Tornow-Gostyn a Lipská. Všechno, co tyto tři skupiny od sebe odlišuje, je typ stavby domu a keramika. Skupina Feldberg-Golancz nacházející se podél řeky Odry se vyznačuje svými zdobenými nádobami, měla výšinné hrady, které jsou opevněné a s kamennou výplní. Skupina Tornow-Gostyn v Lužici stavěla spíše v nížinách kruhová hradiště a jejich nádoby byly žebrované. Lipská skupina sídlící v Posáli v keramice spíše upřednostňovala podunajskou tradici a měla hradiště opevněná hradbami s nasucho kladenou kamennou plentou a vnitřní skořepinovou konstrukcí.³³

---

³¹ URBAŇCZYK, Przemysław, ed. „*Neslované“ o počátcích Slovanů*. České vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011. 137 s. ISBN 978-80-246-1945-3, s. 27.

³² OTČENÁŠEK Jaroslav, Nejstarší slovanská sídliště městského typu – část I./II. In: *Navýchod 2017*. Dostupné na <https://www.navychod.org/nejstarsi-slovanska-sidliste-mestskeho-typu-cast-ii/>

³³ „*Neslované“ o počátcích Slovanů...*, cit. d., s. 42-44.

Starší dobou hradištní se nazývá období od 7. až do poloviny 9. století. Je to doba slovanské expanze, která nevytvářela dobré podmínky pro vybudování sídel. I přesto se Slované dokázali usadit na pravěkých hradištích nebo v lokalitách, kde to bylo pro ně strategicky výhodné. Jakmile se dokázali usadit, začali se zaměřovat na zemědělství a obyvatelům se začalo postupně v novém sídle dařit. S tím souvisí i to, že si svá sídla a svá hospodářství potřebovali uchránit, a tak bylo pro ně nezbytné vybudovat si opevnění. Hradiště ze 7. století najdeme v Dolní Lužici, u Mikulčic na Moravě nebo na polském území. V poříčí říčky Šembery na Českobrodsku se nacházejí vesnice Doubravčice, Tismice, Přistoupim a Klučov, které vytvářejí pomyslnou linii, na které byly nalezeny hradiště z 8. století vzdálené od sebe asi 4,5 km. Tato hradiště měla jednoduchý, nečleněný půdorys s kolovou zábranou. Postupem času se tato hradiště zdokonalovala i ve své taktické důmyslnosti, jako např. klínové vytažení hradby, zatahovací brána do skryté polohy. Mimo jiné, pokud u hradiště byla osada, stalo se z ní opevněné předhradí.³⁴

Většina hradišť a městských sídlišť, která byla odkryta, datují odborníci do 9. – 11. století. Mohly vzniknout už dříve, ale nemáme žádné doložené zprávy z této doby, proto je seznam měst a vesnic, pocházející z doby 6. – 8. století, užší.

2. 1. 1 Významná naleziště:

Březno: víceúrovňové sídliště bylo nalezeno v okrese Louny, které se nacházelo v těsné blízkosti řeky Ohře. Podle práce docentky Ivany Pleinerové, která se podílela na archeologickém výzkumu, je vesnice rozdělena do tří částí, jelikož se každá část vyvíjela v jiném časovém úseku. Celkově bylo postaveno za tři století (6. – 9. století) pět vesnic. Nejstarší dochovaná vesnice z konce 6. století byla vytvořena z osmi zemnic, které byly pravoúhlé s kamennou pecí v severozápadním rohu. Domy mohly dosahovat velikosti 19,3 m² a jiné zas 7,5 m². Zemnice byly rozmístěny v půlkruhovém tvaru ve volném prostoru a tvořily tak osadu. Našla se zde i keramika, která pro toto období patřila do skupiny Praha-Korčák. V 7. století, kdy nejstarší vesnice zřejmě už zanikla, se vytvořila v její blízkosti další s přibližně devíti domy. Na rozdíl od předešlé vesnice byly zemnice dál od sebe, nejspíše tvořily samostatné jednotky tzn. dvorů a byly rozloženy nepravidelně podél břehu Ohře. Další

---

³⁴ BERANOVÁ, Magdalena a LUTOVSKÝ, Michal. *Slované v Čechách: archeologie 6. – 12. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009. 475 s. ISBN 978-80-7277-413-5, s. 65-66.

naleziště datované do 9. století už odkrylo 23 domů, 27 jam a tři osady. Celkově se našlo 41 zahloubených domů a 76 jam. Docentka Pleinerová také svým výzkumem zaznamenala, že tato oblast byla neustále osídlována, a to už od 5 000 př.n.l. do 10. století n.l.³⁵

Brno-Medlánky: Bylo zde nalezeno 66 objektů, které představovaly nadzemní kůlové stavby s kamennými pecemi a také obilnice i výrobní zařízení. Z těchto objektů je uznáno 8 jako chaty nebo jejich částí s dokladem otopného zařízení.³⁶

Starogard Vagrijský: Dnešní Oldenburg, který se nachází v Německu na řece Hunte. Byla zde založena trhovská osada.³⁷

Břeclav – Pohansko: Nížinné hradiště, jež bylo nalezeno u soutoku řeky Dyje a Moravy. Osídlení je datováno z 6. – 10. století, období 6. – 8. století se pokládá jako starohradištní. Nalézalo se zde žárové pohřebiště, které obsahovalo 55 urnových hrobů. K tomuto pohřebišti náležela osada se zemnicemi, ve kterých byly i kamenné pece zabudované v rohu. Vyskytovaly se zde i hospodářské objekty s obilnicemi. Je možné, že v této lokalitě kolem hradiště bylo více osídlených ploch, které se v rámci staletí posunovaly.³⁸

Caričin Grad: Bylo sídliště, které se vybudovalo v 6. století založeným císařem Justiniánem v dnešním Srbsku nedaleko od města Niš. Byly zde domy stavěné z kamene na hliněnou maltu. Podle archeologických nálezů se jednalo o sídliště venkovského typu.³⁹

Češov a Prachovské skály: Dle archeologických předpokladů se hradiště na těchto místech datuje okolo 8. století. I když v případě Češova se podle nálezů, které vykazují západní tradici kování, není úplně jisté, o jakém století může být řeč, poněvadž hradiště stálo na původním pravěkém hradišti.⁴⁰ V Prachovských skalách byl systém opevnění skalního města a celý areál obehnán valy.⁴¹ Ze spisů od archeologa Rudolfa Turka víme, že se jedná o nejrozsáhlejší

---

³⁵ LUTOVSKÝ, *Encyklopedie slovanské archeologie...*, cit. d., s. 41-42;

zdroj: <https://www.archeoskanzenbrezno.cz/historie-vyzkumu>

³⁶ LUTOVSKÝ, *Encyklopedie slovanské archeologie...*, cit. d., s. 36;

zdroj: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_vyzkumu&load=153

³⁷ OTČENÁŠEK Jaroslav, Nejstarší slovanská sídliště městského typu – část I./II. In: *Navýchod 2017*. Dostupné na <https://www.navychod.org/nejstarsi-slovanska-sidliste-mestskeho-typu-cast-ii/>

³⁸ LUTOVSKÝ, *Encyklopedie slovanské archeologie...*, cit. d., s. 38

³⁹ „Neslované“ o počátcích Slovanů..., cit. d., s. 27

⁴⁰ BERANOVÁ, LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách...*, cit. d., s. 70-71.

⁴¹ Zdroj: <https://prachovskeskaly.com/cs/historie>

pravěký a raně středověký areál kraje, kde v těchto prostorách byla objevena keramika z dob hradištní, mohylová pohřebiště a žárové hroby.⁴²

Roztoky u Prahy: Toto naleziště v poměrně malém prostoru v sobě zachovalo přes 100 zemnic, které byly uspořádané do 12 sídlištních jader. Tato sídla obsahovala čtyři až deset zemnic sestavené do půlkruhu a vzácně do řad. Období osídlení se datuje od 6.— polovina 7. století.

Zajímavé je, jak se Slovanům žilo v době Samově říše. Z knihy od Michala Lutovského a Nadi Profantové *Sámova říše* se dozvídáme, že bydleli v malých, částečně zahloubených do země a téměř čtvercových chatách s tradiční kamennou pecí v rohu, u kterých se sedlová střecha z rákosu nebo došku dotýkala země. Do obydlí se vcházelo po žebříku a vedle něho se nacházelo několik hlubokých zásobních jam na uskladnění obilí.⁴³

Z tohoto období můžeme vytknout hradiště Dolánky na vrchu Rubín nacházející se v okrese Louny. Osídlení Slovanů společně s Avary vykazují nálezy, které patří k avarsko-slovanské industrii, především k nim patří soubor kování opasků a koňských strojů. Jsou zde zaznamenány zásobní budovy, výrobní objekty a pozůstatky obydlí. Poblíž hradiště bylo nalezeno i několik osad v okruhu 28 km². Tomuto hradišti je přisuzován hrad Wogastisburg, u kterého Sámovo vojsko porazilo Franky.⁴⁴

2. 2 Pohřebiště

V předkřesťanském období, měli Slované svůj typický pohřební ritus. Postup pohřbívání zjistili archeologové, kteří při svém bádání našli velké množství žárových pohřebišť. Postupem času se stal tento způsob pohřbívání prostřednictvím cizích vlivů (římských a orientálních), kombinovaným. Archeologové narazili na jev, který představoval kombinaci žárového pohřbívání a kostrového pohřbu. Můžeme sledovat, jakým způsobem se Slované zbavovali těla, který závisel od lokality, kde se nacházeli. Archeologické nálezy nám

---

⁴²

Zdroj:

https://iispp.npu.cz/mis_public/searchDocument.htm?search=id%3A%28144608+OR+888937+OR+888945%29

⁴³ LUTOVSKÝ, Michal a PROFANTOVÁ, Naďa. *Sámova říše*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1995. 89 s. ISBN 80-200-0420-3, s. 45.

⁴⁴ BERANOVÁ, LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách...*, cit. d., s. 60-61;

zdroj: <https://pamatkovykatolog.cz/hradiste-rubin-poloha-dolanky-14012944>

u západních Slovanů, na území mezi Labem a Vislou, potvrzují, že žárové pohřbívání využívali hojně. Mezitím u jižních Slovanů je to nejisté, jelikož zde převažovaly římské a orientální vlivy více než kde jinde, a tak se tu objevují více smíšená pohřebiště. Historické prameny ze 7. a 8. století referují o spalování mrtvých. Od anonymního byzantského autora víme, že jižní Slované, kteří bojovali po boku s Avary v roce 626 při dobývání Konstantinopole, a v těchto bojích padli, byli spalováni. Text od sv. Bonifáce (r. 744), nám dokládá, že Polabané spalovali mrtvá těla na hranici.⁴⁵ V 19. století bylo odkryto pohřební naleziště díky povodni, která se odehrála hlavně v Praze a v okolních obcích. Povodeň se odehrála i v jedné vsi u Ústí nad Labem, která leží u břehu Labe, do které se vlévá Vltava, která zaplavila Prahu. Poté, co voda opadla, se odkryly hliněné nádoby. Nádoby byly srovnány buď do kruhu, nebo do řady, a poté je Slované náležitě zahrabaly do písku. Pozoruhodné nádoby byly v různých velikostech, kdy větší byla uprostřed a kolem byly menšího rozměru, nebo se menší vyskytovala v té větší. Po několika dnech nevědomosti, jaký nález povodeň odkryla, se rozšířila informace, že se jedná o urny s popelem zemřelých. Po takové zprávě se rozmohl zájem o vykopávání uren, až bylo celé pohřebiště, bezohledným vykopáváním zničené. Díky Franzi Böhmovi, který si pečlivě zapisoval záznamy o nálezech, máme seznam, o jaký druh nálezů se jednalo. Jeden německý autor s iniciály J. G. napsal zprávu:

„Uprostřed, ‚pohanského pohřebního místa‘ lze prý pozorovat mírně vyvýšenou okrouhlou polohu s dlážděním o průměru asi jednoho sáhu – tady byli možná zemřelí spalováni. Hroby s popelnicemi jsou rozloženy jednu či dvě stopy od sebe, nádoby stojí na kameni nebo jsou kamením obklopeny do kruhu nebo čtyřúhelníku. Podle rozsahu pohřebiště soudě, mohly být kdysi Neštětice velmi silně obydleným místem“⁴⁶

2. 2. 1 Mohyly

Mohyla představuje uměle vytvořený pahorek, který typicky slouží jako místo pohřbívání nebo jako násep nad pohřebištěm. Nicméně existovaly mohyly s odlišnými funkcemi, ačkoliv případy, kdy v nich nebyl pohřeb uskutečněn z různých důvodů, jsou poměrně vzácné. Obvykle má mohyla kruhový půdorys, což je dáno symbolickými důvody.

⁴⁵ ⁴⁵ NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti: oddíl kulturní*. Praha: Bursík a Kohout, 1911, s. 226-229.

⁴⁶ SKLENÁŘ, Karel. *Archeologie a pohanský věk: příběhy z dětských let české archeologické vědy*. 2., rozš. a upr. vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0638-9. s. 94-97.

Méně často se vyskytuje půdorys ve tvaru oválu a velmi vzácně i ve formě čtverce. Mohyly často tvoří skupiny, které se nazývají *mohylnice*. Tyto skupiny mohyl jsou běžné a dobře známé. Existují však také mohyly, které se vyskytují osamoceně a jsou ojedinělé. Většinou však nelze jednoznačně určit, zda byly tyto mohyly původně součástí nějakého většího pohřebního komplexu nebo zda byly vytvořeny samostatně a následně se okolí změnilo. Vykazují charakteristiku uspořádání v řadách. Toto uspořádání je typicky spojeno s jejich orientací, která převážně sleduje rovnoběžný směr. Ve výjimečných případech se však mohyly nacházejí v řadách orientovaných podél poledníkové linie. Tato rovnoběžková nebo poledníková orientace může naznačovat určitou systematickou organizaci pohřbívání na daném místě.⁴⁷

Bechyňská Smoleč: Na Žluté hoře se nachází velké mohylové pohřebiště, které představuje archeologický a historický poklad. Toto pohřebiště je jedinečné tím, že zde bylo nalezeno přibližně 70 mohyl, které byly systematicky uspořádány do čtyř řad. Posledně z prozkoumaných mohyl se vyznačovala obdélným tvarem, který naznačoval, že šlo pravděpodobně o hromadnou mohylu se dvěma jádry. Při archeologických vykopávkách na Žluté hoře byly v mohylách objeveny zlomky keramiky, spolu s ostatky zemřelých. Kromě toho, byly ve spodních částech násypů mohyl nalezeny vrstvy uhlíků, které naznačují, že zde byly uloženy spálené lidské kosti. Na základě analýz těchto nálezů a dalších artefaktů, je možné datovat pohřebiště do období mezi 8. a 9. stoletím.

Bělčice: Na zahradě domu v Bělčicích bylo v průběhu 30. let 20. století zaznamenáno archeologické naleziště. Během průzkumu tohoto místa byla odhalena část slovanského kostrového pohřebiště. V blízkosti čtyř hrobů, ve kterých se ukrývaly keramické nádoby, nože, skleněné perly a bronzová náušnice, se nacházelo vyvýšené místo. Při rozkopání tohoto vyvýšeného místa byla objevena malá nádoba, což je důležitý důkaz existence žárové mohyly.

Běstviny: V lesní oblasti Halín, se rozkládá impozantní pohřebiště, které zahrnuje kolem 100 mohyl. Průzkum odhalil, že spálené kosti a uhlíky byly objeveny v mělkých jámách nebo na úrovni původního terénu. Archeologové se domnívají, že pohřebiště vzniklo na pravěkém sídlišti.

---

⁴⁷ KUNA. Milan. *Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1216-8. s. 249-252.

Bobnice: Našel se zde žárový hrob, který představuje jedinečný archeologický nález raného středověku v Čechách. V malé keramické nádobce byly objeveny spálené kosti novorozence a pravděpodobně dospělé ženy. Způsob, jakým byly kosti spáleny, naznačuje, že kremace se pravděpodobně uskutečnila na hranici. Poté byly do nádoby uloženy všechny kosti novorozence a na vrch byla položena pouze část pozůstatků ženy. Tento žárový hrob se datuje do časného slovanského období do druhé poloviny 6. století nebo na počátku 7. století.

Červený Újezdec: Na vrcholu kopce Vávra, v hustě zarostlém terénu, se rozkládá rozsáhlé pohřebiště obsahující přibližně 80 až 90 mohyl. Tato významná lokalita patří mezi nejrozsáhlejší slovanské mohylníky v Čechách. Avšak hustota vegetace a zarostlý svah kopce komplikují schopnost získat úplný obraz o uspořádání tohoto pohřebiště. Výzkum, který zde proběhl, odhalil zajímavé detaily týkající se tohoto pohřebiště. Během výzkumu bylo zjištěno, že ve dvou z pěti zkoumaných mohyl se nachází kamenný „věnec“. Kromě toho, zde byly objeveny i nádoby obsahující spálené kosti. Okolo větších mohyl, které mají oválný nebo obdélný tvar, jsou dodnes patrné příkopy, které sloužily jako ochranný prvek. Zajímavé je, že v nedaleké vyvýšině bylo objeveno osídlení, které existovalo současně s pohřebištěm a naznačuje možnou souvislost mezi oběma lokalitami.⁴⁸

Strážovice: V hustém lese Chrástovec se rozkládá mohylník, který patří mezi největší raně středověké mohylníky na Moravě. Toto pohřebiště je jedinečné, protože poskytuje důkazy o používání jak kostrového, tak žárového způsobu pohřbívání. V současné době je v terénu patrných 93 mohyl s různou velikostí. Jejich průměr se pohybuje od 2 do 11 metrů a výška dosahuje až 160 centimetrů. Většina mohyl má kruhový tvar, ale občas se vyskytují i mohyly oválného tvaru. Bylo zde zaznamenáno dokonce sloučení několika mohyl do jediné velké. Jedna mohyla s kruhovým půdorysem měla ve středu pod povrchem hrobovou jámu obsahující pozůstatky mužského skeletu spolu s bohatým pohřebním vybavením. Mezi předměty, které se vyskytovaly v hrobu, byly dvě šipky, dva nože, keramická nádoba, vědro, ve kterém se nacházelo pět píšťalek, břitva, nůž, šipka, dřevěná nádoba a přezka. Kromě šipek a seker se v hrobech převážně nacházely předměty běžného denního použití a součástí oděvu.⁴⁹

---

⁴⁸ LUTOVSKÝ, *Encyklopedie slovanské archeologie...*, cit. d., s. 19-53.

⁴⁹ Zdroj: http://moravske-karpaty.cz/kulturni-a-socialni-pomery/historie/vyznamna-hradiste/#Slovanske_mohylove_pohrebiste_Strazovice

Uherské Hradiště: Na svahu dolní třetiny rozlehlého svahu v oblasti Horní Kotvice, nedaleko od uvedeného sídliště, se nachází rozsáhlé pohřebiště slovanského původu. Během archeologických vykopávek bylo odhaleno 242 hrobů obsahujících 252 koster. Většina hrobů měla obdélný tvar, s výjimkou tří případů, kdy byly těla uložena do postranních výklenků. Ve 37 hrobech byly objeveny dřevěné konstrukce, které sloužily pro uchování těla. Nalezené kostry byly nalezeny v natažené v natažené poloze na zádech. Byly nalezeny i kostry, které se nacházely v poloze skrčené, obrácené na bok či břicho. Takovéto uložení těla bylo přisuzováno jako protivampiristické.

2. 2. 2 Ukládání těl při podezření o vampyrismu

S přijetím cizokrajných pohřebních ritů navazuje i jakési obavy o možných potenciálních hrozbách. Takovou hrozbou mohly být například upíři. Původ této paniky nelze lokalizovat, ale upírů se báli nejen Slované ale i Germáni, Avaři, Protobulhaři a další. Vyplývá to z pohřebních rituálů, které prováděli na nedávno zemřelém těle. Pokládání kamenů na části těla zemřelého, na hrob, sypání mouky do rakve a zatloukání dřevěného kůlu nebo hřebíku do hlavy a hrudi, mělo uklidnit obyvatele od možného z mrtvých vstání upírů.⁵⁰

---

⁵⁰ BARFORD, P. M. *The Early Slavs...*, cit. d., s. 201; BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., 264.

3. HOSPODÁŘSTVÍ

3. 1 Zemědělství

Slované hospodařili u svých sídel tam, kde bylo dostatek prostoru pro osev a chování dobytka. Od dávných historiků jako Prokopios víme, že bydleli daleko od sebe a často měnili lokalitu obydlí:

„Bydlí v žalostných chatrčích, daleko od sebe odděleni a neustále se stěhují z místa na místo.“⁵¹

Otázkou, proč se stěhovali tak často, se zabývali archeologové a historici, kteří dospěli k závěru, že šlo o systém obdělávání půdy. Pokud půda nemohla obyvatelům poskytnout už to, co potřebovali, posunuli se dál a založili si sídlo jinde. S tím souvisí i různé techniky, které při osídlování aplikovali. Na severu v lesním pásmu východní Evropy používali techniku zvanou žárové zemědělství, kde se svrchní část půdy včetně větví, spadaneho listí a horní části humusu zapalovala, a tím probíhalo nejen očištění půdy od plevelu, ale z popela se vytvořilo hnojivo, prospěšné pro setí plodin. V místech, kde půda špatně prohořela, bylo nezbytné, aby se překopala, a následně se selo na popel. Takovým to způsobem se zbavovali zbytečného plevelu a úroda byla bohatá. Po nějakém čase, po opětovném zarůstání, tento proces opakovali. Podmínkou byl dostatek lesa a řídké osídlení. V českém prostředí se tato metoda příliš neaplikovala, pouze z části byla podobná, spíše si dali záležet na ručním odstranění plevelu a všeho, co jim přišlo nepotřebné pro budoucí setí. V momentě, kdy se potřebovali zbavit nepotřebného dřeva, rozmístili ho po ploše budoucího pole a založili oheň. Důležitou roli dále hrálo okopávání pařezů a oddělení velkých kořenů. Pařezy se nechaly samovolně vyschnout a až poté se spálily. Tímto procesem se areál stal úmyslně ornou půdou.⁵²

S vývojem zemědělství je spojován i růst obyvatel. Slované vykonávali extenzivní obilnářství, což znamená, že velký prostor téměř neosídlený. Využívali tzn. „trojpolního a dvojpolního systému“, který je nám známý v pozdějším středověku, kdy se úrodná půda rozdělila na části a každým rokem byla využita na jiný účel — pastva dobytka, odpočinek a

⁵¹ PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*. Přeložil Pavel Beneš. Praha, Odeon: 1985, s. 211.

⁵² BERANOVÁ, LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách...*, cit. d., s. 48-50.

zasetí. V raném středověku u Slovanů to bylo podobné, s tím rozdílem, že se půda po několika letech setí nechala zarůst a rolníci ji nechávali odpočinout, dokud se znovu nezregenerovala, anebo určili jako pastvu pro dobytek. Tento postup nazýváme trávopolní systém, který však zapříčinil migraci obyvatel za novým územím pro další setí. Pokud byly možnosti této dlouhodobé migrace omezené, nutilo je to k zemědělské reformě.

3. 1. 1 Obdělávání půdy

Slovanské metody obdělávání půdy byly spíše „primitivní“ – slovanští rolníci nehnojili a orali mělce a málo. Dosahovali toho pomocí dřevěného rádla bez železných součástí, které půdu rozrývalo a neobracelo. Železné radlice v 6. a 7. století existovaly, ale nálezů je nedostatek (Let u Dobřichovic). Kromě rádla používali i dřevěné rýče s železným ostřím, které dodalo nástroji na účinnosti. Doložené archeologické nálezy ostatních zemědělských nástrojů se příliš nelišily od nástrojů Římské říše, které byly především dřevěné. Pro rozbíjení hrud země dobře posloužila část kmene jehličnatého stromu s vyčnívajícím pahýly větvi. Slované orali s pomocí dobytka, který byl zapřáhnutý do rádla. Dobytek byl podle výzkumu v Březně kastrován, především kvůli jeho zklidnění při záprahu.⁵³

3. 1. 2 Pěstování plodin

Seznam rostlin a obilovin, které Slované pěstovali, není příliš dlouhý, jelikož díky jejich „primitivnímu“ způsobu zemědělství se spíše přikláněli k základním potravinám. Niederle ve své práci zmiňuje hlavní potravu Slovanů, mezi kterou patřily obilniny, zelenina, ovoce a maso z dobytka, ryb, lesní a polní zvěře. Z obilovin pěstovali pšenici, proso, oves, ječmen, luštěniny hrách, čočka, vikev (po objevu Ameriky nahrazená fazolí). Není ale známo, jestli všechny tyto obiloviny byly sety v jednu dobu.⁵⁴ Žně začínaly v červenci, nezávisle na tom, jestli se jednalo o lokalitu, která byla více na jihu nebo na severu. Obilí dozrávalo dříve, protože Slované nepoužívali umělé hnojení. V práci doktorky Beranové najdeme popis, jak se prováděly žně:

---

⁵³ BERANOVÁ, LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách...*, cit. d., s. 50; BERANOVÁ, *Slované*, s. 14-85; BARFORD, *The Early Slavs...*, cit. d., s. 155.

⁵⁴ NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti...*, cit. d., s. 161–178.

„Obilí se žalo zvláštními obilními srpy, které měly tupý, ztluštělý hrot a někdy i zoubkované ostrí. Žali muži i ženy, častěji však muži, zatímco ženy obilí odebíraly a svazovaly. Žnec nebo žnečka zdravou rukou uchopil hrst obilí a pravou stébla asi v polovině přerázli; z několika hrstí vytvořili vazači krátký snopek. Obilní kosy tehdy neexistovaly, ty se šířily až od 14. století, a to velmi pomalu, protože se zemědělci báli, aby se obilí při úderu kosou a pádu na zem nesesypalo. Nejdříve se s kosou začínalo na jaře, na ječmeni a ovsu, pšenice a žito se leckde uřezávaly srpem ještě v 19. století. Při práci se uplatnily i děti – nosily snopy, sbíraly klásky, podávaly povřísla. Pracovalo se od slunka do slunka, často dokonce už při rozednění nebo za měsíční noci, a to nejen z časových důvodů. Z rána, večer nebo v noci bylo možno požnout obilí s menšími ztrátami.“⁵⁵

Jejich oblíbeným obilím byla pluchatá pšenice, které nevadila velká sucha, dávala stálou úrodu a nežádala si náročné obdělávání pole. Při pěstování pluchaté pšenice, která si nevyžadovala velkou práci a péči, se Slované potýkali s nepříjemným čištěním pluch od zrněk. Vyžadovala tak úsilí v ručním čištění, které zahrnovalo otloukávání, vydrolování nebo opražování, případně tu byla možnost jíst zrno a mouku s pluchami. Slované si uvědomovali potřebu kvalitní mouky, a tak začali více sít pšenici obecnou, která byla bez pluch, ale vyžadovala větší péči a pro rolníky byla velmi riskantní, jelikož při pozdějším požití čekaly rolníka velké ztráty na výnosu.⁵⁶

Ze zeleniny se pěstovala cibule, mrkev, ředkvičky, tuřín, pastinák, okurky, dýně a zelí. Nechyběly ani ovocné stromy: třešně, jabloně, hrušně broskve a několik odrůd švestek, pěstované v sadech. Z bylin se pěstovala petržel a česnek. A pravděpodobně na výrobu piva se pěstoval chmel. Pěstovaly se i olejnaté rostliny jako například len a konopí. Len se používal k výrobě textilií a konopí k výrobě oleje a provazů.⁵⁷

Z práce doktorky Profantové se dozvídáme o nalezišti Roztoky u Prahy, kde poukazuje, jaký dopad měla migrace Slovanů za úrodnější půdou. Rostliny, které rostly na polích, byly pravděpodobně přeneseny do slovanských sídel. Plody jako lískový ořech, maliny, borůvky, byly nalezeny rostoucí na okraji lesů a na lesních mýtinách a svědčí o hospodářsky využívané ploše. V blízkosti skalnatého okolí byly opět nalezeny plodonosné

---

⁵⁵ BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., s. 94.

⁵⁶ BERANOVÁ, Magdalena. *Zemědělství starých Slovanů*. Praha: Academia, 1980, s. 168.

⁵⁷ BARFORD, *The Early Slavs...*, cit. d., s. 155.

keře, z nichž zejména u dřínu obecného (*Cornus mas*) se předpokládá, že sloužil ke konzumaci.⁵⁸

3. 1. 3 Skladování

Obilí se sklízelo snad ještě v pozdním jaru až začátkem léta. Takové obilí poté Slované pražili a uskladňovali do budoucna, kdy si mohli z něj uvařit kaši nebo upéct chleba. Skladovalo se do zemních jam, zásobáren ze dřeva, truhlice, sýpky nebo stavby z pleteného proutí. V průběhu staletí se velikost a tvar jam odlišovala. V 6. – 7. století byly jámy kotlovité nebo válcovité prohlubně kruhového půdorysu o hloubce 1 – 1,5 m a stejném průměru. Zásobní jámy v 8. století se vyskytovaly už ve větších velikostech. Po sklizni se úroda skladovala do jam a do jara byla uzavřena tak, aby se dovnitř nedostal vzduch. Tak se zabráňovalo např. nechtěnému klíčení obilí nebo plísní. Slované skladovali v jámách i různé plodiny zároveň. V některých jámách se uskladňovalo podobně jako ve sklípku, kde zásoby byly v pytlicích nebo v proutěných nádobách. V Roztokách u Prahy bylo objeveno více jak 20 jam a v zemnicích byly nalezeny nádoby zapuštěné do země, které sloužily jako zásobárna potravin a vody.⁵⁹

3. 2 Chov dobytka

Chov dobytka byl nedílnou součástí zemědělství a každodenního života Slovanů. Mezi chovnými zvířaty převažoval hovězí dobytek, až poté kozy, prasata, ovce a slepice. Všechna vyjmenovaná zvířata jsou svědectvím o významu pastevectví. Dobytek také pomáhal při orbě půdy, především hovězí, který se zapřáhl v páru nebo jednotlivě. Jejich účelem byl ale především chov pro maso. Pomocí nálezů kostí z kuchyňského odpadu a nářadí, máme informace o chovu konkrétního dobytka.⁶⁰ V 7. století podle archeozoologa René Kyselého

---

⁵⁸ PROFANTOVÁ, Nad'a. Nové objekty kultury s keramikou pražského typu z Roztok u Prahy. In: *Památky archeologické* 46, 2005. ISSN 0031-0506, s. 155.

⁵⁹ KUNA, Martin – STARCOVÁ, Marcela – MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ, Jana et al. *Sto let v archeologii: objevy, nálezy a expedice Archeologického ústavu v Praze 1919-2019 = A hundred years in archeology: discoveries, finds and expeditions of the Institute of Archaeology in Prague 1919-2019*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, 2019. ISBN 978-80-7581-017-5. s. 107; BERANOVÁ, LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách...*, cit. d., s. 54-55; BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., s. 97-98; LUTOVSKÝ, *Encyklopedie slovanské archeologie...*, cit. d., s. 285.

⁶⁰ BERANOVÁ, *Zemědělství starých Slovanů...*, cit. d., s. 168.

byla velikost kostí větší, nežli je tomu dnes.⁶¹ To může znamenat, že dobytek žil v přijatelnějších podmínkách. Dobytek se zvláště pásal na celině a v listnatých lesích. Nález kopy v Letech u Dobřichovic nám svědčí o příkrmování nebo krmení dobytka v zimě. V létě se dobytek spíše pásal ve volné přírodě. Chov ovcí byl velmi ojedinělý, jelikož jejich rasy byly primitivní a jejich vlna nekvalitní. Chov koz byl více vzácný nežli u ovcí. Prasata se chovala v lužních lesích, smíšených lesích ale i v městském okolí. Byla rozšířena v Polsku, v Pomořanech a na jižní Moravě, kde začínala být hlavním chovným zvířetem. Koně byli oblíbení u Slovanů a Antů, kteří je kradli u Byzantinců. Svědectví o chovu koní v raných slovanských osadách na našem území máme podle archeologických nálezů z Března, Roztok a Zámek u Bohnic, jejich kosti se vyskytují v odpadech. Kromě dobytka byl hojně chován i pes, který nebyl zřejmě ke konzumaci ale pro ochranu domů, hlídání chovných zvířat, k lovu a pravděpodobně lovil dokonce i škůdce, jako jsou například myši. Co se týká koček, ty byly velikou vzácností.⁶²

3. 3 Lov a rybolov

Lov zvěře a rybolov, byly především za účelem získání obživy ale i pro získání kožichů. Lovilo se v listnatých lesích, kde lovci vyhledávali jeleny, daňky, divoká prasata a medvědy, u kterých není jisté, zda byli loveni pro konzumaci. Také se lovili bobři, spíše kvůli jejich kožichu, stejně jako jiní malí savci, kuny a lišky.⁶³ Důležitým nálezem byly kosti bobra v Roztokách a Otradovicích. Lov byl rozšířen v severnějších listnatých částech východní Evropy a u západních Slovanů mezi Sprévou a Havolou, kde bylo lesnaté území a málo obyvatel. O rybolovu nemáme dostatek informací, i když byl jistě důležitý pro obživu Slovanů. Víme, že rybáři u Baltského moře, na velkých jezerech a řekách, měli dostatek úlovků. Používali k rybolovu střední a malé loďky, vydlabané z jednoho kusu dřeva, tzn. monoxyly. Z nálezů v Mikulčicích se můžeme dozvědět, že způsob rybolovu spočíval na udice s háčky a háky, bodné nástroje a sítě. Předpokládají se i praktiky, jako chytání ryb do vrší a zahánění ryb do ohrazených částí. Pro uchovávání ryb, živých či už usmrčených se používaly studny, koryta nebo sádky.⁶⁴

---

⁶¹ KYSELÝ, René. Zvířecí kosti z Otradovic. In: *Archeologické rozhledy*, 2003, 55 (2), s. 376.

⁶² BERANOVÁ, *Zemědělství starých Slovanů...*, cit. d., s. 168; BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., s. 103-105; BERANOVÁ, LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách...*, cit. d., s. 52-53.

⁶³ BARFORD, *The Early Slavs...*, cit. d., s. 159.

⁶⁴ BERANOVÁ, LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách...*, cit. d., s. 53; BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., s. 109-110.

3.4 Včelařství

Z písemných pramenů se dozvídáme, že Slované získávali vosk a med. Podle Barforda není možné určit, jestli tyto produkty získávali od divokých nebo chovných včel.⁶⁵ Med a vosk představovaly pro Slovany velmi vzácnou surovinu. Sběr medu byl podle Beranové praktikován prostřednictvím brtnictví. Jednalo se o typický slovanský způsob sběru medu od divokých lesních včel, jejichž hnízda se vyskytovala v dutinách kmene stromů, především ve stromech borovic a dubů. Vzácněji se vyskytovaly v kmenech jedlí, jasanů aj. Jak je pro člověka zřejmě přirozené, i v tomto případě chtěl včelám uměle vytvořit větší hnízda v dutinách stromu, pro vlastní užitek. Lidé tak záměrně vydlabávali a rozšiřovali tyto dutiny a následně do nich lákali rojící se včely, například prostřednictvím různých vonných a sladkých vývarů. Své stromy, ve kterých se rojily včely, si pečlivě chránili a označovali si je. Metoda brtnictví se vyskytovala častěji v lokalitách východních Slovanů. Nebyl vyloučen ani klasický chov včel v úlech, kdy jeden úl mohl celkem vyprodukovat 40—65 kg medu. Existovaly formy úlu, kdy mohl být mobilní ale i stabilní.⁶⁶

3.5 Strava

Způsob, jakým si sestavovali jídelníček, hodně závisel na ročním období. Další faktor ovlivňující jejich stravu v průběhu roku, představovala schopnost Slovanů vytvořit si zásoby potravin. Ústřední komoditu Slovanské stravy tvořily živočišné produkty (maso, mléko, slanina, vývar, med, vejce, ryby apod.). Produktem zemědělské výroby, byly různé druhy ovoce, zeleniny. Z obilnin se vyráběl chleba a vařili kaše.⁶⁷

3.5.1 Výroba mouky

V tradiční stravě měl chléb významné místo a byl považován za jedno z nejdůležitějších jídel. Mouka, byla získávaná pomocí rotačních mlýnků, která rozemlela obilí. Mezi 3. – 5. stoletím se Slované, kteří obývali území dnešního Polska, seznámili s rotačními mlýnky. Pravděpodobně tuto technologii převzali od laténské kultury, která byla

⁶⁵ BARFORD, *The Early Slavs...*, cit. d., s. 156

⁶⁶ BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., s. 108.

⁶⁷ BERANOVÁ, LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách...*, cit. d., s. 55.

v té době v této oblasti přítomná. Předpokládá se, že existenci rotačních mlýnků lze spojovat s rozšířením kvašeného chleba v potravinové kultuře. V průběhu historie bylo nalezeno několik nalezišť, kde byly nalezeny úlomky kamenných hrud, které sloužily k mletí obilí. Zpočátku se předpokládá, že k mletí obilí sloužil kmitavý pohyb, který umožňoval rozemlít obilí a připravit ho pro další zpracování, ale v 9. – 10. století došlo k výraznému vylepšení techniky mletí obilí.⁶⁸

3. 6 Nápoje

Slovanská kultura byla známá svými nápoji, mezi které patřily například medovina a pivo. Medovina, vyráběná z medu a vody, byla jedním z nejvíce oblíbených nápojů. Existuje mnoho důkazů, které potvrzují, že medovina byla pro Slované nejoblíbenějším nápojem. Záznamy o tomto nápoji se objevují již v 5. století, kde je explicitně zmíněn jako typický nápoj tzv. „skytského“ obyvatelstva v Panonii, v nichž někteří badatelé spatřují Slované. Tuto teorii podporují i zprávy z 10. století, které potvrzují Masúdí a anonymní perský geograf. Slované také ovládali umění vaření piva, které bylo další důležitou tekutinou v jejich kultuře. Je známo, že Slované stejně jako Germáni vyráběli opojné nápoje z medu a dalších obilnin již v dávných dobách. Tato praxe byla běžná a ukazuje na to, že oba etnika si vytvářela podobné nápoje s cílem dosáhnout opojení. Ječmen a oves byly hlavními obilninami, které se používaly při výrobě piva. Tyto obilniny měly největší význam a byly preferované pro své vhodné vlastnosti pro fermentaci. Naopak pšenice a žito neměly ve výrobě těchto nápojů tak významnou roli a byly méně často požívané.⁶⁹

---

⁶⁸ BARFORD, P. M. *The Early Slavs...*, cit. d., s. 155-156; ONDRÁČEK, Jaroslav. *Svory jako suroviny raně středověkých žernovů na Moravě*. Brno, 2014. (diplomová práce na PF MU Brno). s. 11; BERANOVÁ, LUTOVSKÝ, *Slované v Čechách...*, cit. d., s. 55.

⁶⁹ NIEDERLE, *Slovanské starožitnosti...*, cit. d., s. 208-211.

4. UMĚLECKÉ ŘEMESLO

4. 1 Keramika

Během svého archeologického výzkumu se Ivan Borkovský zaměřil na skupinu keramických artefaktů, které byly nalezeny na severním okraji Prahy. Postupně shromáždil další data z Moravy a Čech a prováděl datování těchto keramických artefaktů, které sahá od 6. do 13. století. Na základě analýzy typologie keramiky si Borkovský povšiml podobnosti mezi pražským typem keramiky a pozdější slovanskou keramikou v Čechách. Zároveň se pokusil prokázat, že pražský typ má původní kořeny, které sahají až do doby laténské před změnou letopočtu. Byl pevně přesvědčen, že tento specifický typ keramiky představuje pozůstatky populace, která obývala oblast s popelnicovými poli a byla ovládána keltskými bojovníky. Tato populace následně žila v chudých podmínkách vedle provinciálně římské kultury germánských kmenů v Čechách. Borkovský se touto teorií snažil prokázat, že slovanské etnikum existovalo na tomto území již před Germány. Jeho publikace se stala klíčovým dílem v této oblasti archeologického výzkumu. Pražský typ keramiky, který je také známý jako „kultura Praha-Korčak“, je v současnosti nedílnou součástí studia historických procesů mezi střední Evropou a západní Ukrajinou v období 6. — 7. století. Předpokládá se, že proces poslovanštění začal právě v této době a Borkovského identifikovaná archeologická kultura sehrála v tomto procesu významnou roli, což je nesporný fakt.⁷⁰

Charakteristickým prvkem slovanské keramiky byly jednoduché nádoby s největší vypuklou částí umístěnou ve dvou třetinách jejich výšky. Tyto nádoby byly zdobeny vrypy ve formě vlnovek, které byly vryté na plecích a bříše. Původně se vyrývaly vícezubým rydlem, ale později byly nahrazeny rydlem s jedním hrotem a rovnými liniemi, které byly kombinovány do vzorů vpichů, šikmých křížů, kazet a dalších motivů. Výrobou hrnců z hlíny, písku, slídy a ostřiva se specifickým tvarem, si Slované zajistili svou odlišnost.⁷¹

Významným nalezištěm je Uherské Hradiště, kde byly nalezeny keramické nádoby, které pravděpodobně sloužily k uchování potravinových darů. Určité nádoby byly

---

⁷⁰ KUNA, STARCOVÁ, MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ. *Sto let v archeologii...*, cit. d., s. 70-71.

⁷¹ BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., s. 118.

využívány jako vykuřovadla, do nichž byla vložena zapálená pryskyřice, která sloužila k rituálnímu očištění připravené hrobové jámy pomocí kouře.⁷²

4. 2 Šperky

Informace o špercích jsme získali převážně prostřednictvím archeologických nálezů na pohřebištích, kde byla většina těchto šperků nalezena. Většinou byly šperky nalezeny přímo u pohřbených osob. A pomocí těchto archeologickým nálezům máme důkazy o technikách zpracování a využití materiálů při výrobě šperků. Nalezené šperky byly patrně vyrobeny z různých materiálů, včetně mědi, stříbra, bronzu, olova, železa ale dokonce i ze skla.⁷³ V 8. století byly šperky převážně jednoduchého charakteru. Mezi nejčastější typy patřily kroužky, náušnice s dutým přívěskem, náušnice s více smyčkami, prosté kroužky nebo ovály. Tyto jednoduché šperky však byly obohaceny importovanými prvky, které do nich přinesly pestřejší design a složitější vzory.⁷⁴ Pro jihovýchodní Slované bylo typické používání různých druhů šperků, které měly své charakteristické prvky. Mezi ně patřily šperky s paprskovitými sponami, které měly vyobrazené paprsky kolem centrálního motivu. Dále se vyskytovaly zoomorfní spony, které měly tvar zvířecích figur nebo zobrazovaly zvířecí motivy. Náramky a záušnice se často vyznačovaly točenou spirálou, která dodávala šperkům zajímavý vzhled. Kování šperků zahrnovalo i figurky a vyobrazení zvířat, které přispívaly k jejich dekorativnosti a symbolice. Kromě toho byly používány další různé předměty jako šperky. V oblasti bývalé římské Panonie, která se nachází v dnešním Maďarsku a okolních regionech, v 7. a 8. století existovala specifická skupina šperků, která kombinovala slovanské a avarské vlivy. Tato slovansko-avarská skupina šperků byla zejména typická pro ozdoby mužů.⁷⁵

4. 3 Kovářství

Mezi železné předměty, které Slované vyráběli, patřily ostruhy. Ostruhy se používaly na botách jezdců jako prostředek ke stimulaci koně. Používaly se zejména ve válečnictví a při

---

⁷² LUTOVSKÝ, *Encyklopedie slovanské archeologie...*, cit. d., s. 340.

⁷³ UNGERMAN, Šimon. *Raně středověké pohřebiště v Dolních Věstonicích-Na Pískách*. Brno, 2007 (doktorská dizertace na FF MU Brno), s. 70.

⁷⁴ LUTOVSKÝ, *Encyklopedie slovanské archeologie...*, cit. d., s. 158.

⁷⁵ BERANOVÁ, *Slované...*, cit. d., 284.

jezdeckých aktivitách. Ostruha, která se našla v Klučově, měla široce rozevřená ramena, která měla menší rozměry, což ji odlišovalo od pozdějších ostruh. Ostruhy s háčky byly využívány od pozdní doby stěhování Slovanů až po počátek 9. století. Pokud klučovská ostruha obsahovala háčky, připomínala ostruhu, kterou J. Žák zařadil do 8. století ve svém třídění záposlovanských ostruh. Z věder, u kterých byly nalezeny především jejich kovové zbytky, archeologové objevily železné obruče, které sestávaly z třech částí sloužící k uchycení pohyblivých držadel a samotného držadla. Nože objevené v Klučově měly zlomené hroty a zakončení trnu, což znemožňuje přesné stanovení jejich délky. Hřbetní strany čepelí nožů jsou buď rovné, nebo se mírně zužují ke hrotu. Trny nožů, které se dobře zachovaly, ukazují, že jsou čtyřhranné a na obou stranách zkosené směrem k čepeli, která bývala s rýhou. Výjimkou nebyly ani přezky, hroty šípů, radlice, srpy, pilky, udice, klínky a rydla.⁷⁶

4. 4 Kožené výrobky

Kůže sloužila jako cenný materiál pro výrobu různých výrobků, včetně obuvi, koňských postrojů a oděvů. Její zpracování a výroba vyžadovaly odborné znalosti a dovednosti, a proto s kůží pracovali pouze specializovaní řemeslníci. Prodej kožešin představoval značnou ekonomickou výhodu, zejména pro severské národy, které se zabývaly obchodem s jižními evropskými obyvateli. Těmto severním národům poskytovala obchodování s kožešinami výnosné příležitosti a přispívalo k rozvoji jejich ekonomiky. Severské země, jako například Skandinávie či části Ruska, měly hojnost lesních zvířat, jejich kožešiny byly vysoce ceněny na trzích jižní Evropy. Zvířata jako lišky, bobří, rysi, sobolí, kuny a veverky poskytovala kvalitní a luxusní materiál pro výrobu oděvů a doplňků. Tímto způsobem se prodej kožešin stal významným faktorem podporujícím obchodní vztahy mezi severem a jihem Evropy. Severské národy využívaly svou přírodní bohatost a dovednosti v získávání kožešin k obchodním transakcím s jižními regiony, čímž přispívaly ke své vlastní prosperitě i obecnému ekonomickému rozvoji.⁷⁷

---

⁷⁶ KUDRNÁČ, Jaroslav. *Klučov: staroslovanské hradiště ve středních Čechách : (k počátkům nejstarších slovanských hradišť v Čechách)*. Praha: Academia, 1970, s. 116-127.

⁷⁷ BARFORD, *The Early Slavs...*, cit. d., s. 164;

5. VÍRA

Je sporné tvrdit, jestli nekřesťanské slovanské obyvatelstvo nazývat termínem „pohané“, jelikož je takto v té době oslovovali především křesťané, a následně díky pramenům je takto oslovujeme dodnes. V podvědomí dnešních lidí, v momentě, když se vysloví pohanství, se lidem vybaví i slovanská mytologie. Mytologie představuje specifickou symboliku, personifikaci, alegorii, které měly znázorňovat a spojovat člověka se světem. Mytologie je především disciplína, která zkoumá mýty, které měly značný vliv na životy lidí. Mýtus je symbolický příběh nebo vyprávění, který má hlubší význam a slouží k vysvětlení základních otázek o světě, lidské existenci, božstvech a nadpřirozených jevech. Mýty často obsahují prvky fantastických bytostí, hrdinských činů, stvoření světa, zrození a zkázu, a předávají se ústně nebo písemně z generace na generaci. Mýty slouží jako způsob, jak vysvětlit a porozumět neznámému, uplatňují se jako kulturní, náboženské a filozofické vyprávění, a mohou mít také morální a etické poselství. Samotný Platón považoval mýty za zdroj polopravd a neschvaloval je. V dnešních textech se mýtus interpretuje jako zdůvodnění kořenů náboženství nebo za projev archaického náboženského vědomí. Pramenů o slovanském náboženství se mnoho nedochovalo, máme pouze úryvky z historických děl a části archeologických nálezů. Většina pramenů je napsána v neslovanských jazycích, především v latině, a značná část z nich se týká německého prostředí, neboť německá říše se snažila dobýt západoslovanské území a zavést v této lokalitě křesťanství. V těchto bojích se stávalo, že Němci případně Dánové likvidovali a rozbíjeli vše, co představovalo víru v místní božstva. Ze slovansko-jazyčných pramenů můžeme jmenovat třeba nejstarší ruský letopis *Vyprávění o minulých letech*, který byl v 11. – 12. století napsán v Kyjevě. V tomto letopisu jsou zmínky o božstvech Perun, Dažbog, Mokoš nebo Chors, ve starých ruských kázáních se vedle nich objevují jména dalších božstev a bytostí, které Slované uctívali ještě v raném středověku.⁷⁸

---

⁷⁸ NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti: základy kulturních starožitností slovanských*. Praha: Bursík a Kohout, 1916. s. 7-8; GIEYSZTOR, Aleksander. *Mytologie Slovanů*. Přeložila Hana Komárková. Praha: Argo, 2020. Historické myšlení., svazek 85. ISBN 978-80-257-3218-2. s. 25-26.

5. 1 Teorie o vzniku slovanského náboženství

Obraz slovanského náboženství může vypadat skromněji ve srovnání s germánskou, řeckou, římskou nebo indoíránskou mytologií. To však neznamená, že Slované nedosáhli sofistikovanějšího náboženství a vyspělejších kultů. Slované nevytvářeli monumentální chrámy nebo bohatě zdobené sochy svých božstev, jak to bylo běžné v jiných kulturách. Místo toho se jejich náboženské praktiky zaměřovaly na přírodu, rodinu a komunitu. Uctívali božstva spojená s přírodními fenomény, jako byly Slunce, Měsíc, lesy, řeky a zemědělské plodiny. Je důležité si uvědomit, že prostředí a životní podmínky Slovanů se lišily od rozvinutých kultur Středozeří nebo Předního Východu, což ovlivňovalo i jejich náboženské vyjádření. Žili v rozlehlých lesích ve venkovských sídlištích a jejich náboženské praktiky se často odehrávaly v přírodních svatyních a na posvátných místech. Slované praktikovaly tradiční ústní předávání svých mýtů a náboženských zvyků, které nebyly zaznamenávány písemně. Vedle vyšších náboženských projevů a kultů se mezi slovanským obyvatelstvem objevuje i kultická a pověrečná démonologie a praktická magie. Nižší forma náboženství, jako je démonologie a magie, bývaly výrazně přítomné ve slovanské každodenní kultuře a při iniciačních rituálech. Slované se zajímali o duchovní roviny a existenci bytostí spojených s temnotou a nadpřirozenem. Těmto aspektům přikládali důležitost a věřili v jejich působení na své životy a svět kolem nich.⁷⁹

Zkoumání slovanského náboženství se dělo souběžně s obecným vědeckým výzkumem náboženství, které přinášel různé teorie. V 19. století vznikla teorie animismus (představené E. Tylorem, A. Langrem a V. Wundtem), která se zabývala pojmem duše v kontextu těla. Tato teorie je popisována následovně:

„...Povstala božstva a mythy z představy, že celá příroda je oživena duchy (animisována) a tato představa vznikla, jakmile člověk počal přemýšlet o rozdílu mezi tělem živým a mrtvým, o rozdílu bdění a spánku, o nemocech (např. ztrnutí, horečce, šílenství), dále o tom, co je to stín, co je to dech, jevíci se občas jako obláček dýmu, co je to obraz, zrcadlící se ve vodě.“⁸⁰

Dle polského historika H. Łowmiańskiego spolu s ostatními badateli dospěli animisté k závěru, že první Slované neznali žádné konkrétní bohy, kteří byli připodobňováni k lidské

⁷⁹ NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti...*, cit. d., s. 18-19.

⁸⁰ Tamtéž, s. 20.

podobě s jasně danými funkcemi. Prvotní Slované, kteří opustili svou pravlast, přinesli s sebou pouze jakousi nejasnou představu božstva nebes. Nicméně ve svém náboženském systému znali především bytosti nižšího řádu, které se vyvinuly z animismu. Ve svém textu uvádí archeolog Zdeněk Váňa, že přítomnost íránského kmene Skytů na území, které později obývali Slované, vylučuje možnost, že by Slované neznali polyteismus. V 6. století Slované nemohli být mezi Indoevropany svým vyznáním odlišní, a protože všichni Indoevropané znali systém božstev s jejich funkcemi, znali ho nepochybně také Slované.⁸¹

5. 2 Slovanský panteon

Pojem boha znali Slované již ze své zakarpatské pravlasti, kde používali výraz *bogъ*, který byl příbuzný se staroindickým *bhaga* „rozdělovatel bohatství“. Název *bogъ* byl používán jako obecné označení božstev.

Panteon slovanských bohů byl bohatý a rozmanitý a zároveň sdílel některé podobnosti s božstvy z jiných indoevropských kultur. V rámci slovanských národů existuje široká variabilita a odlišnosti ve víře a uctívání bohů alespoň podle zachovaných jmen.

Většina archeologických nálezů svědčí o tom, že slovanští bohové byli zpodobňováni v lidské podobě. Jedním z důkazů jsou nejstarší nalezené artefakty, které jsou spojeny se slovanským náboženstvím. Mezi nimi se nachází například idol z Altfriesacku, nalezený poblíž města Neuruppin v Německu. Tento artefakt pochází z druhé poloviny 6. století, je vyroben z dubového dřeva a je zpodobněním božstva s mužskou hlavou. Je možné, že tato socha sloužila jako objekt uctívání.⁸²

Podle slov Jiřího Dyndy existují tři základní areály výskytu slovanského pohanství (jihoslovanský, východoslovanský a západoslovanský), kde se vyskytovala společná theonyma pro Peruna, Velese a Svaroga/-žiče. Pro západní, tedy pobaltské Slovany je význačný henoteismus, který je často srovnáván s polyteismem, ale je to forma uctívání

---

⁸¹ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-187-6. s. 62-63.

⁸² Tamtéž, s. 64.

nejvyššího boha mezi mnoha dalšími, který stojí nad nimi. V této pobaltské lokalitě byla uctívána božstva Svantovit, Rugievit, Triglav, Prove nebo Svarožic/Radegast.⁸³

5. 2. 1. Nejvyšší božstva

Perun

Je významnou postavou ve slovanském pantheonu a je mu přisuzována role boha hromu a blesku. Jeho role je odvozena z lingvistických rozborů jeho jména. – kořen *per* je odvozen od slovanského výrazu *pbrati* („prát“, „peru“) ve významu „udeřit“. Z toho lze vyvodit, že Perun je ten, který udeří, a koncovky – *un*, které představuje osobní jméno toho, kdo vykonává činnost označovanou kořenem výrazu.⁸⁴ Etymologie jeho jména se rozšiřuje z indoevropského pohledu. Existuje škála etymologických přirovnání, od indoíránských po trácká, která jsou Perunovu jménu příbuzná.⁸⁵ Dle Jana Rozumného je Perun nejen bůh hromu ale i počasí, vzduchu a deště. Byli mu přinášeny oběti v podobě mrtvých zvířat (býci, volové, kozlové, ovce) a dokonce i zajatí lidé, jak o tom píše nejstarší ruský letopis.⁸⁶ Perunovi je přisuzováno nejvyšší postavení mezi slovanskými božstvy. Jeho postavení má mít patriarchálního charakteru (otec a hromovládce zároveň).⁸⁷ Z období přibližně 11. – 16. století jsou dochovány hodnověrné prameny o Perunovi. Tyto prameny byly psány ve staroslověnštině později starou ruštinou, která se požívala v církevním prostředí.⁸⁸ Starší pramen *Války s Góty*, který napsal Prokopios z Kaisareie v 6. století, nám poskytuje informaci, že v době Prokopiova života uctívali Slované hromovládného boha, přesněji se tato informace vykytuje v této větě.

„...Věří, že jediný bůh, tvůrce hromu, a jediný pán všech, a obětují mu býky a jiná zvířata všeho druhu. Nevědí, co je nelítostný osud, a ostatně ani mu nepřisuzují nějaký vliv na lidi. Když se pak blíží jejich smrt — buď že onemocní, anebo jdou do války —, slibují bohu, že mu přinesou děkovnou oběť, jestliže nezahynou; a když vyvážnou, obětují mu, co slíbili, a

⁸³ DYNDÁ, Jiří. Bůh Triglav a slovanské náboženství. V Lužickém semináři. 2019. Zdroj: <https://www.youtube.com/watch?v=zV1sqiNBIRo&t=1218>;

PAPATHOMAS, D., Grigorios. The Question of Henotheism. In: *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 1 (2), 2002, s. 198-202.

⁸⁴ GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů...*, cit. d., s. 72-73.

⁸⁵ TÉRA, Michal. *Perun – bůh hromovládce: sonda do slovanského archaického náboženství*. Druhé opravené vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Russia Altera. ISBN 978-80-7465-253-0. s. 47-54.

⁸⁶ ROZUM, Václav, Jan. *Slovanské Bájesloví. V základních jeho částkách*. V Praze. 1857. s. 6-7.

⁸⁷ GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů...*, cit. d., s. 95.

⁸⁸ TÉRA, *Perun...*, cit. d., s. 17.

*představují si, že vykoupili svůj život za cenu této oběti. Dále uctívají řeky, vodní víly a další božstva, obětují jim všem a při obětech poznávají věštby...*⁸⁹

Veles

Veles, známý také jako Volos, má své kořeny v ruském folklóru „bůh dobytka“ (скотий бог), a pravděpodobně je spojen se jménem svatého Vlasije, který byl ochráncem stád. Někteří lidé, stejně jako hyperkritická škola, tvrdili, že Volos a Veles jsou nesouvisející božstva a že Veles byl pouze nahrazen svatým Vasiljem. Měli bychom se ptát, zda termín „bůh stáda“ není pejorativní označení používané křesťanským kronikářem, které by mohlo naznačovat boha prostých a hloupých (z ruštiny простых).⁹⁰ Je možné, že tzv. „bůh dobytka“ má dva významy: mohlo mít souvislost k dobytku nebo k bohatství.⁹¹ Pokud jde o posloupnost Velese/Volose, vždy se nachází na druhém místě po Perunovi. Toto pořadí je pravděpodobně spojeno s jeho hospodářským významem.⁹²

U Velesu/Volosu je otázkou, zda patřil mezi nejvyšší božstva, jak to bylo popsáno v pramenu *Vyprávění o minulých letech* (*Повесть временных лет*), kde je zmínka o uzavření smlouvy s Řeky v roce 971 v době, jejichž patrony měla být na ruské straně božstva Perun a Volos:

„Nezachováme-li něco z výše řečeného, já a ti, co jsou se mnou nebo pode mnou, ať jsme prokleti bohem, v něhož věříme – Perunem a Volosem, skotím bohem, ať zezlátneme jako zlato, ať jsme zabiti vlastní zbraní a ať zahyneme.“⁹³

---

⁸⁹ PROKOPIOS Z KAISAREIE, *Válka s Góty...*, cit. d., s. 212.

⁹⁰ Dostupné na https://www.rastko.rs/antropologija/leze-mitologija_c.html#_Toc16153398

⁹¹ ИВАНОВ Вяч. Вс., ТОПОРОВ В. Н. *Славянские языковые моделирующие семиотические системы*. М.: Издательство "Наука", 1965, s. 14.

⁹² GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů...*, cit. d., s. 115.

⁹³ *Vyprávění o minulých letech. Nestorův letopis ruský, nejstarší staroruská kronika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. 276 s. ISBN 978-80-7465-119-9, s. 90.

Svarog

Svarog byl znám jako tvůrce Slunce, které sám vytvořil a umístil na obloze. Také jako tvůrce společenských zákonů a otec bohů. O takovém otci slovanských bohů se zmiňuje saský kronikář Helmodl z Bosau ve své *Slovanské kronice*:

„Mají tedy mnohotvárné božské bytosti, jimž přisuzují pole a lesy, smutky a rozkoše, nepopírají však, že je jeden bůh na nebesích, který poroučí ostatním, je nad jiné mocný a stará se jen o věci nadpozemské. Ostatní bohové, kteří vzešli z jeho krve, vykonávají úkoly, které jim byly přiděleny. Jeden každý z nich je tím vznešenější, čím blíže stojí bohu bohů.“⁹⁴

Svarog je spojován s prvkem ohně a kovářství, jak to činí slovanský překlad kroniky Jana Malaly, kde je přirovnáván k řeckému bohu Hefajstovi:

„Tento Feosta ustanovil zákon, aby se ženy vdávaly pouze za jediného muže a chovaly se zdrženlivě. Kdo by se dopustil smilstva, toho přikázal popravit. Proto jej nazývali bohem Svarogem.“⁹⁵

Jméno Svarog má svůj původ v kořeni „Svar“, tento kořen slova se mimo jiné vyskytuje v hymnech Rgvédu. V těchto hymnech má kořen „Svar“ význam světla a zářící oblohy.

Svarožič-Dažbog

V některých textech se vyskytuje jméno Svarožič, který je brán jako syn Svaroga a byl uctíván u pobaltského lidu. Jako Svarožice ho zná kronikář Thietmar z Merseburku:

„V kraji Ratarů stojí hrad Riedegost. Je trojhranný, se třemi branami a obklopuje ho hluboký les, pro obyvatele posvátně nedotknutelný... V hradu se nalézá jen jediná, dřevěná a bohatě vyzdobená svatyně, která stojí na základech zroubených z rohů různých zvířat. Zvenku ji zdobí různé podobizny bohů a bohyň, podivuhodně vyřezávané, jak se pozorovateli může zdát. Uvnitř ovšem stojí božstva vytvořená lidskou rukou, každé s vyrytým jménem a pro

---

⁹⁴ HELMOLD Z BOSAU. *Kronika Slovanů*. Přeložil Jan Zdichynec. Praha, Argo, 2012. 298 s. ISBN 978-80-257-0786-9, s. 150.

⁹⁵ DYNDA, Jiří. *Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2019. 407 s. ISBN 978-80-88013-87-7, s. 62.

*odstrašení jsou oděna helmami nebo pancíři. Nejvyšší nese jméno Svarožic, zejména toho všichni pohané poslouchají a uctívají.*⁹⁶

Svarožič je pouze tzv. zdobnělina otcova jména Svarog. Za Svarogova syna je ovšem označován i bůh Dažbog, opět ve slovanském překladu kroniky Jana Malaly:

*„Po smrti onoho Feosta, jehož nazývají též Svarogem, tu vládl Egypťanům jeho syn jménem Slunce, jehož nazývají Dažbog. [...] Král slunce, syn Svarogův, což je Dažbog, byl silný muž.*⁹⁷

Svarožič a Dažbog jsou božstva, která se obvykle považují za syna boha Svaroga a reprezentují mladší generaci bohů v pozdním období pohanství. Tato mladší generace bohů vzniká na sklonku pohanství a představuje novou perspektivu a proměny v náboženském systému. Svarožič a Dažbog prezentují symbolický přechod mezi starým a novým, a to jak ve společenském tak náboženském aspektu. V roli synů boha bohů jsou často vnímáni jako dědicové božské moci a moudrosti svého otce. Svarožič měl ve slovanské mytologii důležitou roli jako božstvo ohně. Tak se o tom zmiňuje staroruské kázání s názvem *Kázání svatého Řehoře Bohoslovce sepsané s jeho výkladem o tom, jak pronárodové dříve byly pohany a sloužily modlám a oběti jim kladli, což i nyní mnozí činí*:

*„A k ohni Svarožici se modlí, duším mrtvých připravují koupel a v těstě dělají mosty a studny a ještě mnohé další věci dělají.*⁹⁸

O Dažbogovi také existuje zmínka epickém zpěvu *Slovo o pluku Igorovu*, ve kterém jsou Rurikovci nazváni „vnuky Dažbogovými“. Další zmínka o Dažbogovi pochází ze staroruského letopisu nebo ze staroruského kázání připsanému Janu Zlatoústému, které nadepsáno *Kázání svatého otce našeho Jana Zlatoústého, arcibiskupa konstantinopolského, o tom, jak dříve pohané věřili v modly a kladli jim oběti a dávali jim jména, což i nyní mnozí činí a jsouce v křesťanství nevědí, co je křesťanství*. Autor zmiňuje Dažboga jako objekt úcty vedle dalších božstev, jako je Stribog a Pereplut.

---

⁹⁶ DĚTMAR Z MERSEBURKU. *Kronika*. Přeložili Bořek Neškudla a Jakub Žytek. Praha: Argo, 2008. 342 s. ISBN 978-80-257-0088-4, s. 172.

⁹⁷ DYNDA, *Slovanské pohanství...*, cit. d., s. 61.

⁹⁸ Tamtéž, s. 256.

„A další věří v Striboga, dažboga a Perepluta – tomu připíjejí v rozích a otáčejí se u toho.“⁹⁹

Spojení Svarožiče se jménem Dažbog naznačuje, že tyto dvě jména mohou odkazovat na stejné božstvo, které bylo uctíváno ve slovanských kulturách.¹⁰⁰ Svarožič nejspíš zastupuje oheň a Dažbog bývá spojován se Sluncem. Uctívání Slunce ve slovanské kultuře mělo vícero podob. Zajímavý způsob uctívání měli Slovinci, kteří vítali Slunce se složenýma rukama a mlčky pozorovali jeho východ. V jiných krajinách se nesmělo ukazovat prstem a obracet se ke Slunci zády. Na polském a ukrajinském území se při východu Slunci sundávala pokrývka hlavy a odříkávala se modlitba.¹⁰¹

5. 3 Obětiště

Většina slovanských obětišť měla kruhový tvar, jelikož kruhová forma symbolizovala vesmír, nebesa a okolní svět. V lokalitě Čumsk u Žitomiru bylo objeveno obětiště pocházející z raného slovanského období 6. – 7. století. Toto obětiště se nacházelo poblíž břehu řeky Gnilopjati a zahrnovalo plochou zahloubeninu ve tvaru kříže o rozměrech 14 x 11 m. V rámci nalezených stop byly zjištěny zbytky kůlů, ohně a také kamenů. V osadě Gorodok-Gniloj Kut v Podolí bylo objeveno další obětiště z tohoto období. Toto obětiště mělo specifickou podobu čtverhranné plochy o rozměrech 2,3 x 1,5 m, která byla pečlivě vyložena plochými kameny. Na východní straně obětiště se nacházel kruhovitě zahloubený prostor ohniště, který byl patrně využíván k rituálním obřadům. V tomto ohništi byly nalezeny zbytky opálených kostí, což svědčí o provádění obětních rituálů na tomto místě.¹⁰²

Existovala také hradištní obětiště, která měla slučovat několik osad ve svém okolí a která měla kultovní záměr. Jedna z takových hradišť se vyskytovala ve Smolensku z 6. století. Hradiště byla obvykle opevněna a uvnitř nich se nacházela ohniště spolu s obětními jámami.

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 281.

¹⁰⁰ VÁŇA, *Svět slovanských bohů a démonů...*, cit., d. s. 68-69.

¹⁰¹ GIEYSZTOR, *Mytologie Slovanů...*, cit. d., s. 137-141; VÁŇA, *Svět slovanských bohů a démonů...*, cit., d. s. 67-68.

¹⁰² Tamtéž, s. 161.

V těchto jámách byly nalezeny pozůstatky zvířat, ale i lidské ostatky. Nicméně není známo, jestli tyto lidské ostatky patří obětem rituálních praktik nebo možným strážcům hradiště.¹⁰³

5. 4 Modly a oběti

Známa je modla Peruna z Kyjeva, která byla podle kyjevského letopisu svérázná, jelikož měla antropomorfní podobu (stříbrnou hlavu a zlatý vous). Ale není jasné, zda tato informace je pravdivá. Perunovu idolu se dle novgorodských letopisů kvůli jeho antropomorfních rysů (hlava s knírem) dostalo zacházení jako s konkrétní osobou. To se potvrzuje v zmíněných letopisech, kde je popsáno svržení modly:

„...modlu Peruna nařídil (Vladimir) přivázat ke koňskému ohonu a vléci z návrší po Boričevu potokem; sluhům přikázal, aby ho bili na ponížení běsu, který tou podobou oklamal lid...“¹⁰⁴

Z textu sv. Avramia Rostovského, se můžeme dozvědět, že existoval kamenný idol Velese/Volosa na severu Ruska:

„...Podivuhodný konec uctívání kamenné modly. ... ..proč jsi pro samý smutek odstranil tu vášnivou modlu Velesovu? ... Toužím a prosím Pána Boha, aby zničil tuto Velesovu modlu.“¹⁰⁵

Vědomosti o prvním aspektu, kterým je adorace a vzývání, bohužel disponujeme jen omezenými informacemi. Jediným dochovaným důkazem pohanské modlitby při žatvě je záznam od Ibn Rosteha:¹⁰⁶

„Pane, ty jsi našim živitelem, dožeň nám bohatou žatvu!“¹⁰⁷

O obětech se dozvídáme pomocí doložených textů a archeologických nálezů daleko více. V obětních rituálech bylo předkládáno bohům vše, co pro ně mělo být cenné. Hlavním předmětem obětí byly různé druhy potravy jako maso zvířat. Lidé se snažili přinést čerstvé a

¹⁰³ TÉRA, *Perun...*, cit., d. s. 101.

¹⁰⁴ ИВАНОВ, ТОПОРОВ, *Славянские языковые...* cit. d., s. 14; TÉRA, *Perun...* cit., d. s. 34.

¹⁰⁵ ИВАНОВ, ТОПОРОВ, *Славянские языковые...* cit. d., s. 15.

¹⁰⁶ NIEDERLE, *Slovanské starožitnosti...* cit., d. s. 183.

¹⁰⁷ PAULINY, *Arabské správy o Slovanoch (9. – 12. storočie)...*, cit. d., s. 99.

nepoškozené masité pokrmy, aby vyjádřili svou úctu k bohům. Zvláště významným prvkem obětí byly plodiny země, především obiloviny, které sloužily jako nejcennější zdroj potravy. Obětována byla také další důležitá jídla, jako chléb, med a sýr, které měly svou symbolickou hodnotu. Vajíčka také patřila mezi časté obětní předměty, zejména v souvislosti s uctíváním duchů zemřelých. Tímto způsobem lidé vyjadřovali svou úctu a naději na ochranu a prospěch od božstev.¹⁰⁸

---

¹⁰⁸ NIEDERLE, *Slovanské starožitnosti...*, cit., d. s. 183.

ZÁVĚR

Život Slovanů byl silně spojen s přírodou a jejich cílem bylo z ní získat maximum. Své úsilí zaměřovali na využití přírodních zdrojů a dosažení co největších výnosů. Když například objevili stromy, ve kterých našli včelí úly, Slované se snažili maximalizovat produkci medu a pomocí důvtipu a pracovitosti se jim podařilo získat vyšší výnos z včel. Byli schopni rozpoznat, jaké druhy půdy potřebují různé typy rostlin. Slované projevovali citlivost k prostředí, ve kterém žili, a byli způsobilí přizpůsobit svou stavební činnost různým typům krajiny. V závislosti na podmínkách uměli vybrat správný typ stavby. Buď si vyhloubili zemnici, která jim poskytovala přírodní ochranu a teplo, nebo se rozhodli pro povrchové stavby, které odpovídaly danému prostředí. Božstvo ve slovanském panteonu představovalo silnou spjitost s přírodou, neboť bylo ztělesněním živelných sil a přírodních jevů, jako byly božské spojení s nebesy, sluncem, měsícem, zemí, vodou, lesy a dalšími prvky přírody a ovlivňovaly osudy a prosperitu Slovanů. Například božské spojení s nebesy a Sluncem byli zodpovědní za světlo, teplo a růst plodin, zatímco božské spojení s vodou měli vliv na zavlažování, rybolov a námořní plavby.

V období 6. – 8. století byl osud Slovanů plný rozmanitosti. Existovaly různé cesty, které jejich životy mohly následovat. Někteří Slované měli možnost stát se spokojenými rolníky, kteří se starali o své rodiny a chovali dobytek. V této oblasti se mohli zabývat též včelařstvím, rybolovem nebo lovem. Někteří se však mohli ocitnout v nevolnickém postavení třeba na dvoře ummajovského chalífy, kde jejich osud byl zcela odlišný. Ti, kteří se stali nevolníky (*as-saqaliba*) na dvoře chalífy se mohli stát eunuchy nebo dosáhnout významných pozic, jako bylo postavení vezíra, což byla vysoce prestižní role na dvoře.

Jak jsem již zmínila v kapitole válečnictví, slovanské výpady na byzantskou říši ze severního břehu Dunaje vzbudily zájem byzantských historiků si je zaznamenat. Už v těchto záznamech byli Slované označováni řeckým názvem *Sklavenoi*, tedy počtenou verzí jména, kterým se sami označovali (slov-ěne). Na rozdíl např. od Germánů, jejichž vlastní pojmenování nekorespondovalo s označením, kterým je častovali byzantští autoři a které jim bylo cizí. Toto označení bývalo dříve používáno Římany pro různorodé kmenové svazy, ale žádný z nich se tak nenazýval. Tím, že se samotní Slované nazývali odpovídajícím termínem, který k jejich označení používali tito autoři ve svých pracích – *Sklavenoi* –, nasvědčuje tomu,

že se nejednalo o pouhý výmysl Byzantinců, ale že byli skutečností, kterou bylo možné identifikovat a popsat.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ MŮHLE, Eduard. *Slované ve středověku...* cit., d. s. 360.

SUMMARY

The bachelor's thesis entitled *The character of Slavic society in the pre-Christian period (6th – 8th century)* summarizes the everyday life of the Slavs, describing various aspects of their life.

In the first chapter, Warfare, it shows how the Slavs expanded into Byzantine territories and what problems they had to deal with Byzantine, Avar, and even Arab nations. It also gives accounts from Byzantine historians including Procopios of Kaisarea, Theophylactos Simokattes, Jordanes, and the unknown author of the Strategikon. A related part of this chapter is taken from Fredegar's chronicle of the Merovingian Empire, which formed the first tribal union of Slavs in Bohemian territory.

Dwelling is an important part of our lives, in every corner of the world there are different variants of residential buildings but also burial sites. These may reflect culture, climate or generally the environment in which people lived. This chapter highlights how dwellings, towns, settlements, hillforts and burial sites were constructed, what they were made of and in what ways.

The third chapter focuses on the livelihood of the Slavs. How they cultivated the land, what they grew, and how they harvest crops. Other aspects of subsistence are also mentioned, such as beekeeping, hunting, fishing and cattle breeding, but also what the Slavs' favourite drinks were and how they ate.

Ceramics, jewellery, leatherwork and blacksmithing were also part of the life of the Slavs, who used these crafts extensively.

And the last chapter is devoted to Slavic beliefs, mentioning the main gods from Perun to Svarožič-Dažbog and Slavic sacrificial sites.

POVZETEK

Diplomsko delo z naslovom Značaj slovanske družbe v obdobju pred pokristjanjevanjem (6.-8. stoletje) povzema vsakdanje življenje Slovanov in opisuje različne vidike njihovega življenja.

V prvem poglavju, Vojskovanje, prikazuje, kako so se Slovani širili na bizantinsko ozemlje in s kakšnimi težavami so se srečevali z bizantinskimi, avarskimi in celo arabskimi narodi. Podaja tudi poročila bizantinskih zgodovinarjev, kot so Prokopij iz Cezareje, Teofilaktos Simokatzes, Jordanes in neznani avtor Strategikona. Sorodni del tega poglavja je povzet iz Fredegarjeve kronike o Samijskem cesarstvu, ki je tvorilo prvo plemensko zvezo Slovanov na češkem ozemlju.

Bivališča so pomemben del našega življenja, na vseh koncih sveta obstajajo različne variante stanovanjskih stavb, pa tudi grobišč. Ta lahko odražajo kulturo, podnebje ali na splošno okolje, v katerem so ljudje živeli. V tem poglavju je opisano, kako so bila zgrajena bivališča, mesta, naselbine, gradišča in grobišča, iz česa so bila zgrajena in na kakšen način.

Tretje poglavje se osredotoča na način preživljanja Slovanov. Kako so obdelovali zemljo, kaj so gojili in kako so pridelke pospravljali. Omenjeni so tudi drugi vidiki preživljanja, kot so čebelarstvo, lov, ribolov in živinoreja, pa tudi, katere so bile najljubše pijače Slovanov in kako so se prehranjevali.

Keramika, nakit, izdelki iz usnja in kovaštvo so bili prav tako del življenja Slovanov, ki so te obrti pogosto uporabljali.

Zadnje poglavje pa je posvečeno slovanskim verovanjem, kjer so omenjena glavna božanstva od Peruna do Svarožiča-Dažboga in slovanska žrtvena mesta.

POUŽITÁ LITERATURA

Prameny:

BARTOŇKOVÁ, Dagmar, ed. *Magnae Moraviae fontes historici = Prameny k dějinám Velké Moravy. Vol. 1, Annales et chronicae*. Pragae: Stát. pedagogické nakl., 1966. 388 s.

DYNDA, Jiří. *Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2019. 407 s. ISBN 978-80-88013-87-7.

Fredegarovy kroniky. Čtvrtá kniha a Pokračování. Přeložila Magdalena Moravová. Praha: Argo, 2020. 150 s. ISBN 978-80-257-3141-3.

HELMOLD Z BOSAU. *Kronika Slovanů*. Přeložil Jan Zdichynec. Praha, Argo, 2012. 298 s. ISBN 978-80-257-0786-9.

HUSA, Václav, ed. et al. *Naše národní minulost v dokumentech: chrestomatie k dějinám Československa. 1. díl, (Do zrušení nevolnictví)*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. 563 s.

JORDANES. *Gótské dějiny/Římské dějiny*. Přeložil Stanislav Doležal. Praha: Argo, 2012. 330 s. ISBN 978-80-257-0744-9.

PROKOPIOS Z KAISAREIE. *Válka s Góty*. Přeložil Pavel Beneš. Praha, Odeon: 1985. 438 s.

THEOFYLAKTOS SIMOKATTÉS. *Na přelomu věků*. Překlad Václav Bahník. 1. vyd. Praha: Odeon, 1986. 271 s.

Vyprávění o minulých letech. Nestorův letopis ruský, nejstarší staroruská kronika. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. 276 s. ISBN 978-80-7465-119-9.

ГАРКАВИ, А. Я. *Сказания мусульманских писателей о Славянах и Русских : (с половины VII в. до конца X в. по Р. X.)*. Собр., пер. и объясн. А. Я. Гаркави. Санкт Петербург 1870. 308 с.

ЛИТВАРИН Г. Г. et al. (eds.). *Свод древнейших письменных известий о славянах. Corpus testimoniorum vetustissimorum ad historiam slavica pertinentium*. Москва: Восточная литература, 1994-1995.

Literatura:

BARFORD, P. M. *The Early Slavs: culture and society in early medieval eastern Europe*. 1st ed. London: The British Museum Press, 2001. 416 s. ISBN 0-7141-2804-X

BERANOVÁ, Magdalena a LUTOVSKÝ, Michal. *Slované v Čechách: archeologie 6. – 12. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2009. 475 s. ISBN 978-80-7277-413-5

BERANOVÁ, Magdalena. *Slované*. Praha: Nakladatelství Libri, 2000². 311 s. ISBN 80-7277-022-5

BERANOVÁ, Magdalena. *Zemědělství starých Slovanů*. Praha: Academia, 1980. 395 s.

CURTA, Florin. *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 463 s. ISBN 0521-80202-4

GIEYSZTOR, Aleksander. *Mytologie Slovanů*. Přeložil Hana KOMÁRKOVÁ. Praha: Argo, 2020. Historické myšlení. ISBN 978-80-257-3218-2. 401 stran.

HORÁK, Pavel. The Image of Paganism in the British Romanticism. In: *Pomegranate. The International Journal of Pagan Studies*, 2017, 19 (2). ISSN 1743-1735, s. 141-165.

JANKOWIAK, Marek, What Does the Slave Trade in the Saqaliba Tell Us about Early Islamic Slavery? In: *International Journal of Middle East Studies*, 2017, 49 (1). ISSN: 0020-7438, s. 169-172.

KODER Johannes. On the Slavic Immigration in the Byzantine Balkans. In: Preiser-Kapeller, Johannes, et al. *Migration Histories of the Medieval Afroeurasian Transition Zone: Aspects of Mobility between Africa, Asia and Europe, 300-1500 C.E.* Brill, 2020. ISBN 978-90-04-42561-3, s. 81–100.

KOTŁOWSKA, Anna, RÓŻYCKI, Łukasz. The image of Slavs in the work of Theophylact Simocatta. In: *Slovani, naša dedičina/Our Heritage: The Slavs*, Vestník XXVII (2018). ISBN 978-991-6990-36-3, s. 16–27.

KUDRNÁČ, Jaroslav. *Ključov: staroslovanské hradiště ve středních Čechách: (k počátkům nejstarších slovanských hradišť v Čechách)*. Praha: Academia, 1970. Monumenta archaeologica. 221 stran.

KUNA, Martin. *Nedestruktivní archeologie: Non-destructive archaeology*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1216-8. 547 stran.

KUNA, Martin, Marcela STARCOVÁ, Jana MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ, et al. *Sto let v archeologii: objevy, nálezy a expedice Archeologického ústavu v Praze 1919-2019 = A hundred years in archeology: discoveries, finds and expeditions of the Institute of Archaeology in Prague 1919-2019*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, 2019. ISBN 978-80-7581-017-5. 295 stran.

KYSELÝ, René. Zvířecí kosti z Otradovic. In: *Archeologické rozhledy*, 2003, 55 (2). ISSN: 0323-1267, s. 376–377.

LEWICKI, Tadeusz. Osadnictwo slowiańskie w krajach muzułmańskich. In: *Przegląd Historyczny*, 1952, 43/3-4. s. 473-491.

LUTOVSKÝ, Michal a PROFANTOVÁ, Naďa. *Sámova říše*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1995. 89 s. ISBN 80-200-0420-3.

LUTOVSKÝ, Michal. *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. 431 s. ISBN 80-7277-054-3

MÜHLE, Eduard. *Slované ve středověku: mezi ideou a skutečností*. Překlad Aleš Valenta. Vydání první. Praha: Argo, 2023. 567 stran. ISBN 978-80-257-3939-6.

NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti: oddíl kulturní*. Praha: Bursík a Kohout, 1911. 385 stran.

NIEDERLE, Lubor. *Slovanské starožitnosti: základy kulturních starožitností slovanských*. Praha: Bursík a Kohout, 1916. 295 stran.

ONDRÁČEK, Jaroslav. *Svory jako suroviny raně středověkých žernovů na Moravě*. Brno, 2014. (diplomová práce na PF MU Brno) 59 stran.

PAPATHOMAS, D., Grigorios. The Question of Henotheism. In: *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 1 (2), 2002, s. 198-202.

PAULINY, Jan, *Arabské správy o Slovanoch (9. – 12. storočie)*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akademie vied, 1999, ISBN 80-224-0593-0.

PROFANTOVÁ, Naďa, Nové objekty kultury s keramikou pražského typu z Roztok u Prahy. In: *Památky archeologické* 46, 2005. ISSN 0031-0506, s. 127–164.

ROZUM, Václav, Jan. *Slovanské Bájėsloví. V základních jeho částkách*. V Praze. 1857. 22 stran.

SKLENÁŘ, Karel. *Archeologie a pohanský věk: příběhy z dětských let české archeologické vědy*. 2., rozš. a upr. vyd. Praha: Academia, 2000. 317 stran. ISBN 80-200-0638-9.

TÉRA, Michal. *Perun – bůh hromovládce: sonda do slovanského archaického náboženství*. Druhé opravené vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Russia Altera. ISBN 978-80-7465-253-0.

UNGERMAN, Šimon. *Raně středověké pohřebiště v Dolních Věstonicích-Na Pískách*. Brno, 2007. (doktorská dizertace na FF MU Brno). 220 stran.

URBAŇCZYK, Przemysław, ed. *„Neslované“ o počátcích Slovanů*. České vyd. 1. Praha: Karolinum, 2011. 137 s. ISBN 978-80-246-1945-3.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-187-6. 278 stran.

ИВАНОВ Вяч. Вс., Топоров В. Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы. М., 1965. 251 stran.

Internetové zdroje:

https://iispp.npu.cz/mis_public/searchDocument.htm?search=id%3A%28144608+OR+888937+OR+888945%29

<https://pamatkovykatolog.cz/hradiste-rubin-poloha-dolanky-14012944>

<https://prachovskeskaly.com/cs/historie>.

<https://www.archeoskanzenbrezno.cz/historie-vyzkumu>

http://moravske-karpaty.cz/kulturni-a-socialni-pomery/historie/vyznamna-hradiste/#Slovanske_mohylove_pohrebiste_Strazovice

https://www.academia.edu/19581325/45_Entry_Henotheismus_in_English_PDF

https://www.rastko.rs/antropologija/lleze-mitologija_c.html#_Toc16153398

DYNDA, Jiří. Bůh Triglava slovanské náboženství. Dostupné na

<https://www.youtube.com/watch?v=zV1sqiNBIRo&t=1218>

OTČENÁŠEK Jaroslav, Nejstarší slovanská sídliště městského typu – část I./II. In: *Navýchod 2017*. Dostupné na <https://www.navychod.org/nejstarsi-slovanska-sidliste-mestskeho-typu-cast-ii/>.

VINAŘ, Jan, *Konstrukční principy hrázděných staveb*. Dostupné na <https://stavba.tzb-info.cz/drevostavby/16100-konstrukcni-principy-hrazdenych-staveb-1-cast>.